

Maailman Meri **Maailman Meri**

**Merekaitseliit
manöövritel**

No 14
1 9 3 4
30 senti

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide, telefon 451-94.

Tegev toimetaja kapten A. Treufeldt, telefon ametis 451-89, kodus 466-60.

Väljaandja: Kaitseliidu peastaap. Kaastöö arvatakse tasu alla, kui sellele tasuõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00–12.00.

*

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9–3. Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr., 1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad: ä üks lehekülj teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti järel 40 kr. Väline kaas 80 kr., sisetised 60 kr.

Nr. 14

1934

SISUKORD:

- R. Gildeman* — Merekaitseliidu aasta tegevuse ülevaade.
— Marat — revolutsiooni professor.
H. Haljaspõld — Luksemburg.
— Punakadettide kuulipilduja.
E. A. — Vabatahtlike värvamisest saksa sõjaväkke okupatsiooni ajal Eestis.
R. Tomback — Naiskodukaitse ülesandeid sõjaajal.
E. P. — Ammutagem julgust minevikust.
— Inglise noorsoo sõjaline kasvatus.
J. Pert — Lembitu sõlmis vaherahu.
— Viru malev mõisaomanik.
V. Kaljumäe — Kas tunned maad...

NARVA KALEVI MANUFAKTUUR

End. parun A. L. Stieglitzi Kalevivabrik Narvas ASUTATUD 1847

Iga tõsine isamaalane ostab ainult kodumaal valmistatud kaupa, vähendab seega tööpuudust ja hoiab ära valuuta kohutava väljavoolu välismaale!

Suures valikus kaitseleitlasile diagonaali ja kalevit, kaitsevaelasile mantli- ja ülikonnariideid teenistus ja esitusvormidele, uuemaid moodsaid kevad- ja suvipaliturideid, meeste ülikonnariideid, koolilaste ülikonna- ja mantliriideid. Veekindlaid vihmakuueriideid, värvikindlaid siniseid šeeviotte, naisterahva moodsaid mantliriideid. **Iga kangas kannab kaubamärki.**

LADU EN GROS: Tallinn, Jaani tänav nr. 11. Telefonid: 446-36 ja 446-38.

KAUPLUS: Narvas, kalevivabriku juures. Telefon 26.

Avatud igal äripäeval kella 9–12 ja 14–17.

Kaitse Kodu!

ILMUB 2 KORDA KUUS

Nr. 14

Tallinnas, teisipäeval, 31. juulil 1934

X aastakäik

MEREKAITSELIIDU AASTA TEGEVUSE ÜLEVAADE

R. GILDEMAN, kaptn.

Aasta on sellest möödas, kui meil pandi alus mereüksustele kaitseliidus, seepärast ei ole üleliigne vaadelda selle organisatsiooni tekkimist lähemalt ja teha lühikest kokkuvõtet tehtud tööst.

Merekaitse liidu ehk mereüksuste asutamise mõte oli juba ammu kõne all kaitseliidu ja merejõudude ringkondades, eriti nende kodanike keskel, kes merekaitset

aitasid teostada vabadussõjas. Tõsisemalt asuti organiseerimise juure alles möödunud aasta alul. Selles asjas korraldati nõupidamisi kaitseliidu ja merejõudude staapides, kus see küsimus hiljem otsustati jaatavalt.

Kaitseliidu mereüksuste pealiku kohused võttis enda peale res.-van.-leitnant Jaan Klaar, s.-l. „Lembitu“ komander vabadussõjas. Tallinna malevas asus

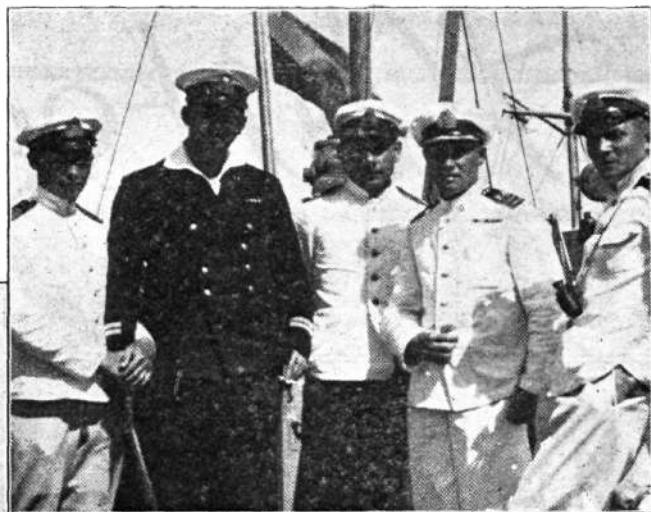
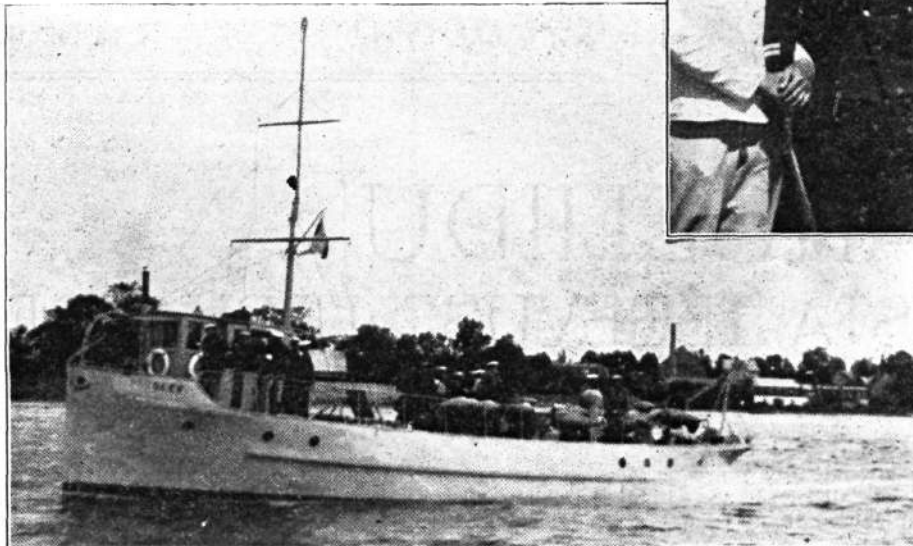

Traalerid „Kalev“ ja „Olev“ ja s.-l. „Mardus“, millel peeti merekaitse liidu õppused

energiliselt sel alal tööle res.-van.-ltn. insener E. Avik, praegune veeteede valitsuse direktor; Harju malevas — res.-kapt.-mjr. T. Kraus, m.-r. „Vambola“ komander vabadussõjas.

Ühiselt merejõudude staabiga töötati välja esialgsed õppekavad ja ajutised koosseisud ning hiljem saadeti need kaitseliidu peastaabi poolt malevaisse ühes juhtnõõridega kohtadel mereüksuste organiseerimiseks.

Töö edenes, kuid erilist hoogu võttis see hilissügisel, kui meri külmas kinni ja rannaelanikel oli rohkem

Vasakul: Kl. Pärnu divisjoni pealikud laevajuhtimise õppustel traaler „Olevi“ pardal. Paremalt: Merekaitseliidu õppuste juhid, mereväe ohvitserid. Vasakult: ltn. Puurmann, tr. „Kalevi“ komander, ltn. Kirotar, tr. „Olevi“ komander, ltn. Vasiljev, s.-l. „Marduse“ komanderi abi, kpt.-ltn. R. GILDEMAN — üldjuht ja v. ltn. Valge, s.-l. „Marduse“ komander

vaba aega. Sügisel oli peaaegu igas malevas organiseerimistöödega tehtud algust, kuid kohtadel tunti puudust kutselisest mereväe ohvitserist, kes organiseerimistööd juhataks ja korraldaks.

Sügisel, pärast kaitselaevastiku ümberkorraldamisele asumist, vabanes osa mereväe ohvitseri ajutiselt kohtadelt. Novembrikuus läkitati kaitseliidu peastaabi juure endine m.-r. „Vambola“ komander kapten-leitnant Rud. Gildeman — merekaitseliidu organiseerimistööde korraldamiseks.

Detsembri-jaanuarikuu jooksul sõideti läbi Narva, Viru, Lääne, Pärnu, Pärnumaa, Harju ja hiljem Saaremaa malevate tähtsamad rannapunktid. Kohtadel tehti selgitustööd ja anti juhtnõõre, tõmmati kaasa asjast huvitatud isikuid ja organisatsioone, kes tegutsesid mere alal.

Pealikute kaadrit aitasid tunduvalt täiendada vilunud merimehed kaubalaevastiku juhtkonnast, samuti jahtklubide liikmed (Pärnu, Kuressaare) ja reservmereväelased.

Samal ajal registreeriti sobivaid eramootorpaate — ujuvaid abinõusid — mereüksuste koosseisu.

Jatkates organiseerimistööd talvel korraldati ühtlasi loenguid ja lendkursusi erialadel mereväe ohvitseride poolt juba organiseeritud üksustes. 6. mail s. a. korraldas k.-l. peastaap üleriikliku mereüksuste pealike informatsioonikoosoleku, et tehtud tööst saada

Pärnu maleva mereüksuste pealikud. Vasakult: divisjoni pealik Tamm, maleva mereüksuste pealik Vau ja maleva rajooni pealik Rautsman

Kihnu ja Tõstamaa mererühmad Vaistes oma mootorpaatidega

ülevaadet ja koostada edaspidist töökava. Nagu koosolekul pealike aruandest selgus, oli esialgne organiseerim.-töö kohtadel talve jooksul viidud peaaegu lõpule.

Kevadel aegsasti asus k.-l. peastaap suvise praktilise õppekava koostamisele. Puudusid esialgu vajalised õppe- ja ujuvad abinõud. Merejõudude staap seda arvestades koostas kaitselaevastiku kava võimalikult säärase, mis võimaldas eriala õppustest võtta osa ka merekaitseliitlasil.

6. juunist — 2. juulini s. a. korraldati esmakordselt k.-l. mereüksustele praktilised ühisõppused Harju, Lääne, Pärnu, Saaremaa ja Viru malevais. Neist asuvad suuremad üksused Paldiskis, Haapsalus, Pärnus, Kuresaares ja Loksal.

Õppusi korraldati traalereil „Kalev“, „Olev“ ja suurt-laeval „Mardus“, mis olid varustatud vastavate õppeabinõudega. Õppuste üldjuhiks kaitseliidu malevais oli kpt.-lt. Gildeman, kuna laeval õppusi juhtisid laevade komanderid.

Merekaitseliitlasi tutvustati miinidega, korraldati miinide veeskmist ja traalimist, tehti lõhketöid maal ja merel, peeti sideharjutusi kalda sidepostide ja laevade vahel lippude ja semaforiga.

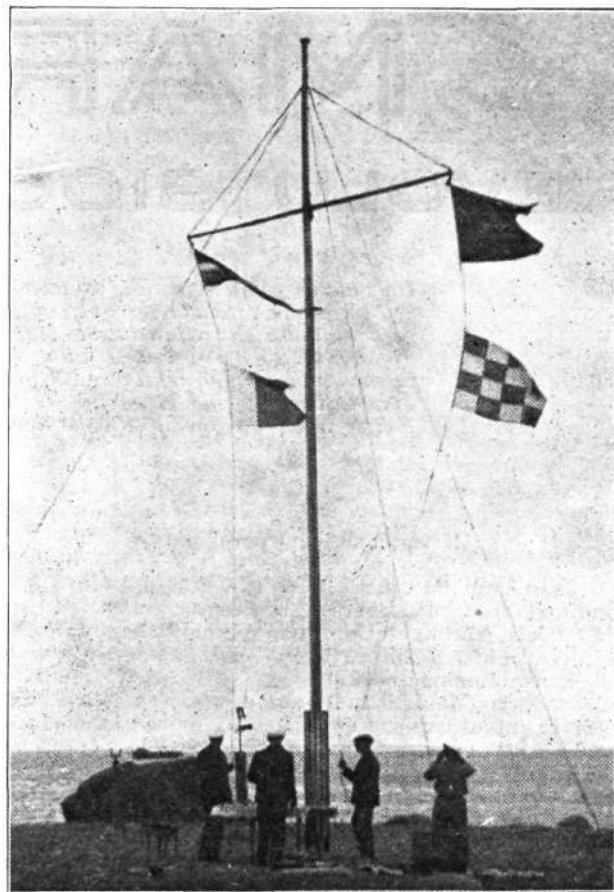
Paadi pealikuile ja abidele võimaldati iseseisvalt laevu juhtida ja teha manöövriharjutusi.

Tallinna malev, kus ette nähtud suurim mereüksus, korraldab õppusi eriaegadel ja iseseisvalt navigatsiooniperioodil.

Huvi säärase õppuste vastu oli väga suur, isegi kaugest maast hoolimata ilmusid mehed kohale oma mootorpaatidega.

Signaalimise harjutused kl. Prangli sidepostis

Semafori-harjutus kl. Kunda sidepostis

Õppuste lõpul rivistusid mereüks. meeskonnad, milal üldjuhi poolt tehti lühike kokkuvõte ja hinnang õppetööst.

Kokku võttes läksid esmakordselt korraldatud merekaitseliidu ühisõppused kõigiti korda. Osavõtjaid organiseeritud üksustest oli 75%, neist vormi riietatud 50%, erialalist ettevalmistust saanud 75%, ja riviline väljanägemine oli keskmiselt hea.

Üldiselt peab märkima ja kriipsutama alla seda head tahet ja kohusetunnet, mida ilmutasid kodanikud merekaitseliitlaste õppetöös. Hoolimata ebamugavast olukorrast merel jäi siiski kõigile hea mulje ja see kindel teadmine, et ka nemad on suutelised suurel määral aitama kaasa meie kodurannakaitse töös.

Järgmised ühisõppused tähtsamaile mereüksustele korraldatakse sügisel septembrikuus erioppekava kohaselt, millest võtavad osa ka eramootorpaadid ja muud ujuvad abinõud, mis k.-l. mereüksuste koosseisus registreeritud.

Kaitseliidu peastaabi poolt on töötatud välja ja üldiselt heaks kiidetud kaitseliidu ujuvate abinõude ahtrilipp, mis on sarnane kaitselaevastiku ahtrilipuga, kuid kaitseliidu embleemiga. Samuti on kiidetud heaks vastavad ametvimplid. Lippude kavand on esitatud vastavatesse komisjonidesse ja pärast läbivaatamist esitatakse vabariigi valitsusele kinnitamiseks.

Järgmine KK! nr. 15/16 ilmub 25. augustil kaitseliidu üleriiklike laskevõistluste ja ülemaalse põllumajanduse näituse erinumbrina suurendatud kujul ja rohkete piltidega.

Toimetus.

MARAT = REVOLUTSIOONI PROFESSOR

On olemas palju töid, mis kõnelevad Marat'st enne suurt prantsuse revolutsiooni. Ajaloolased on meile tutvustanud õpetlast, arsti, juriskonsulti, romaanikirjanikku, armukest: seni poldud veel küllaldaselt valgustatud Marat' revolutsioonilist temperament. Prantsuse silmapaistvas ajakirjas „Revue des Deux Mondes“ näitab nüüd Gérard Walter, kuidas Marat'd ta varasemast noorusest saadik joovastas revolutsioonide-palavik. Üle veerandsajandi peitis ta oma tõelise näo maski varju. G. Walter on kergitanud selle maski ja toonud nähtavale Marat' tõelise näo. Järgnegu siin väljavõte sellest otse kõmulisest uuringust.

Toimetus.

Ei isamaad ega perekonda.

Jean-Paul Mara, kes ennast kutsus Marat, on sündinud sardiinia isast ja helveetsia emast 24. mail 1743 Preisi kuningale kuulaval pinnal. Algupäralt on ta nimi puhtsemiitiline. Näojooned kõnelevad rõhutatud hommikumaisest tüübist.

Isamajast lahkeb ta 17-aastasena. Ta läheb kõigepealt Prantsusmaale, kuhu ta jääb umbes kuueks aastaks. Edasi rändab ta Inglismaale, kus ta peatus kestab järgemööda üksteistkümme aastat. Marat, kes tuleb tagasi Prantsusmaale 34. eluaastas, esineb seal välismaalaseks ja tutvustab ennast kuulsalt inglise arstina, kes arvukate haigete soovil otsustanud asuda Prantsusmaale. Hiljem, a. 1785, pärast üheksa-aastast vahetpidamatut elamist Pariisis, oskab ta ikka veel säilitada välismaalase nime ja toob selle ette põhjusena, et pääseda maksudest.

Enam kui kahekümne aasta jooksul otsib Marat endale isamaad. A. 1774 on ta valmis naturaliseeruma inglaseks; a. 1783 tahaks ta minna Hispaania kodakondsusse; a. 1785, väga raskel ajal oma elus, meenub talle, et ta on Friedrich II alam, ja ta astub samme, mis on edutud nagu eelnevadki, Preisi kuninga-koja ees.

Samuti iseloomustab teda äärmine ükskõiksus selle vastu, mida kutsutakse „perekondlikuks ringiks“. Oma kahest õest ja kolmest vennast ei kõnele ta kunagi, üheski oma kirjutuses, üheski oma kirjas. Mälestus isast kajastub vaid üksainus kord, sedagi lühidalt. Vähem reserveeritud on ta ühes autobiograafias, mille ta ette võttis veidi enne oma surma: siin pühendab ta paar rida oma emale. Kuid üldiselt näib ta olevat täitsa vaba sedaliiki hellusist.

Nii siis, ei isamaad ega perekonda. Üksinda maailmas, ei mingisugust eelistust ei ühele ega teisele maale, ei mingisugust tundelist sidet, nii on Marat's olemas sobiv materjal täiusliku revolutsionääri jaoks. Ainult juhus laseb end oodata. Alles siis, kui Marat on 46-aastane, tuleb ta.

Teatakse väga vähe tema lapse- ja nooreast. Ta õppis Neuchâтели kolleegiumis. A. 1760 sai temast Bordeaux's kellegi härra Nairac'i, tulevase rahvasaadiku, laste koduõpetaja. Dr. Cabanès kirjutab selle kohta: „Kindlasti ollakse hämmastunud, kuidas kuningriiklik rahvasaadik-valis koduõpetajaks demagoogi Marat', kui ei tunta asjaolu, et proua Nairac oli sünnilt helveetslane. Ta vist mõjutas oma mehe valikut ja viis läbi, et ta laste kasvatamine usaldati kaasmaalase hooleks.“ See pole võimatu. Võiks ka juure lisada, et a. 1760 härra Nairac ei võinud ette näha, milleks pidi saama aastat kolmkümmend hiljem tema poolt teenistusse palgatud neuchâtellane.

A. 1762 lahkeb Marat Bordeaux'st ja läheb Pariisi. Siin algab tema elus periood, mis on meile igati tume. Mis teeb ta Pariisis? Millest ta elab? Mis keskkonnas ta viibib? Nendele küsimustele pole võimalik vastata. Ta pidi siin kahtlemata pühenduma arstiteaduse õppimisele, sest ta ütleb enesest, et ta olevat esimesel Pariisis viibimisel ravinud mõningaid haigeid. Samal ajal katsub ta astuda ühendusse entsüklopedistidega. Neil viimaseil näib aga olevat puudunud soojem tarvidus selle uue pooldaja vastuvõtmiseks. Marat kirjutas hiljem pisut põiklevalt: „Vaevalt olin jõudnud 18-dasse eluaastasse, kui meie n.-n. filosoofid tegid nii mõnegi katse, et mind võita oma hulka.“ Ei maksa panna pahaks seda süütut edevust. Võiksime ainult järeldada, et oli juhtunud vastupidiselt ja et meie noore „loova geeniuuse“ (nagu ta ennast ise tookord nimetas) palved jäeti d'Alembert'i ja ta sõprade poolt vastu. See seletaks vähimalt teataval määral, miks Marat' entsüklopediste hiljem teravalt ründas.

Marat' kirjanduslik debüüt pärineb samuti sellest perioodist. Tõepoolest see sünnib Pariisis, kus ta hakkab valmistama ette oma „Orjuse ahelaid“, teos, mis ilmub alles kümme aastat hiljem. Sel momendil veel töötab ta ilma täpse eesmärgita, ilma kindla kavatas. Suure osa oma ajast pühendab ta lugemisele. Ta loeb kõike: arstiteaduslikke traktaate, loodusteaduslikke manuaale, mõtteteaduse ja ajaloo raamatuid. Ta otse õgib võrdse hullusega klassikuid ja kaasaegseid autoreid.

Nii möödub kolm tumedat, ähmast aastat. Marat on 22-aastane. Ühel päeval a. 1765 tuleb talle äkki mõte muuta asukohta. Mis on juhtunud? Võimatu seda mõista ja selgitada. Tema enese seletus kõlab: „Soov täieneda loodusteaduste alal ja tahe vabaneda pillamisohust sundisid mind minema Inglismaale.“ See on kõik, mis me teame.

Elu Inglismaal.

Marat on nüüd siis Londonis. Tal on siin alul väga kitsik olelus. Ta katsub endale luua haigete klienteeli, aga kuna tal pole veel mingisugust diploomi, siis ainult kohtamiste juhus ja ta nõuete tagasihoidlikkus toovad talle mõne patsiendi. Teda nähakse tihti ühes Saint-Martin's Lane'i kohvikus, mida külastavad eriti Londonis asuvad välismaalast-kunstnikud. Siin liitub ta kahe itaallasega, maalija Zucchi ja arhitekt Bonomi'ga. Esimene, kes on helde ja hea poiss ja evib ka teatava varanduse, tuleb talle tihti appi ja reserveerib oma lauas alati koha „doktorile“, kui sel viimasel pole võimalik tasuda oma lõunaarvet. Mis puutub arhitekti, siis näib, et see enam kui üks kord on

tarvitanud Marat' arstlikku ravi. Ei teata ainult, kui palju ainelist kasu sai sellest viimane.

Kõik räägib selle poolt, et sel ajajärgul polnud Marat' klienteel sugugi arvukas ja et tal sel põhjusel oli rohkesti jõudeaega. Ta külastab vanglaid, hullumaju, ta „uurib inimhinge ta mitmekesisis eksimusi“, ta vaatleb „hulle ja iga sorti visionääre“. Ja ikka ta kirjutab. Ei midagi lõplikku veel. Lihtsaid visandeid. Kuid kuus aastat hiljem on tal juba aktivas tähtis „Essee inimhingest“, edasi „Dissertatsioonitulest“, kogukas „Südame romaan“ ja veel üks neljas teos, mille tiitlit on praegu raske täpselt meenutada. Arvestamata „Orjuse ahelaid“, mida ta lakkamata täiendab, kandes temasse uusi fakte ja näiteid.

Marat (1743—1793)

Samal ajal tunneb ta elavat huvi maa poliitilise elu vastu. Ta katsub astuda kontakti nende arvukate „Society'dega“, mis siis Londonis õitsesid. Temast saab valitsusevastase ajakirjanduse tähelepanelik lugeja; ta võtab osa „Club'ide“ äikeselistest istungeist. Kuid ta ei julge veel isiklikult võtta osa poliitilisest võitlusest, mis parajasti on arenemas. Nähtavasti põhjusel, et ta veel ei asu küllalt kindlal alusel. Ta läheneb kolmekümnele eluaastale, ja ta aineeline seisukord on ikka veel kindlusetu. Tekib mulje, nagu katsuks ta 1770. a. paigu seda pisut kindlustada. Sel ajal nimeit võtab ta vastu loomaarsti-koha provintsis, Newcastle'is; sinna jääb ta kaheks aastaks. Tema peatuse kohta selles regioonis puuduvad meil samuti täpsed andmed. On seletatud, nagu oleks ta seal omandanud suuri teeneid ühe epidemia päevil, mille tänuks teda austatud Newcastle'i aukodaniku kutsega. See pole kuigi usutav. Samuti pole olemas mingisugust tõsist tõendust tema propagandatöö kohta selle linna poliitilises ringkonnas. Mis aga on kindel, on see, et ta väsimatu innuga jätkas oma kirjanduslikke katsetusi. Siinset kaht aastat näib Marat olevat kasutanud oma „Essee

inimhingest“ lõpetamiseks, millest teeme juttu hiljem. Samal ajal siirdub ta täitsa erinevale alale ja algab armastusromaanide koostamist, mis on üleni täis lüürilist südamepuistamist.

„Krahv Potovski seiklused“ nägid päevavalgust alles a. 1847. Marat hoidis seda käsikirja hoolikalt peidus kogu oma elu kestes. Talle ei meeldinud vist näidata revolutsioonistaastail seda endise aja „meelelahutust“. Meile igatahes pole teos huvitusetu; siin leiame nii mõnegi Marat' poliitilise teesi lähtekoha.

Romaani tegevus sünnib Poolas Bari konföderatsiooni poolt tekitatud kodusõja päevil a. 1768. Tegevus lõpeb a. 1771. Marat — kirjutamise ajal — ei tea veel 1772. a. jagamist. Kuid ta näeb seda ette, nagu kõik inimesed Euroopas pärast 1770. a. Ta on igal juhtumil hästi dokumenteeritud sündmuste käigu kohta, ja kõiki sündmusi kirjeldab ta kaunis täpselt, ilma suuremate fantastiliste detailideta. Peasüüdlane õnnetus, mis tabavad Poolat, on Marat'le Vene keisrinna Katariina II, kes peale selle teeb rumaluse, et on heas vahekorras oma ägedaimate vaenlastega, „filosoofidega“. See on Katariina, kes „raua ja tulega“ sunnib poolakaid „nüüd alistuma ikkele“. Ta õnnetustöö poliitika viib Marat lahendama järgmist probleemi: kes kannab kõigi rahvast kurvastavate õnnetuste eest vastutust? Lahendus leitakse ruttu: suur vastutaja on alati vürst. See võimaldab Marat'le juba siin koostada ägeda süüdistuskõne monarhilise autoriteedi vastu, milles väga kerge on ette näha Louis XVI tulevast laimajat.

„Vürste ei tule hinnata kui eraisikuid,“ kirjutab Marat aastal 1772. Kogu oma aja võlgnevad nad riigile: mida ütelda nende õigustamiseks, kui nad veedavad oma aja vedelas jõudeolekus? Ja „kakkümmend aastat enne kümnendat augusti“ ütleb „parim“ Marat: „Oleks veel hea, kui nad oma laiskuse hinnana lepiksid ainult meie higiga! Kuid nad nõuavad veel meie puhkust, meie vabadust, meie verd! Oma alamais tahavad nad näha ainult orje, nad vägistavad neid halastusetu ja kihutavad mässule; siis nad röövivad, purustavad, veristavad, levitavad kõikjal hirmu ja õudust... Nii üksainus inimene, keda taevast oma vihas annab maailmale, võib muutuda kogu rahvuse õnnetuseks.“ Pangu poolakad hästi tähele seda: „ei tule rahuldada erakondi väikeste väljapääsudega“. „Viga peitub asjas eneses ja arstim on valus. Õpetatagu rahvas tundma oma õigusi ja neid siis ka nõudma; rahvale tulevad anda kätte relvad; rahvas peab ennast vabastama väikesist türannest, kes ta üle valitsevad, ja seejärele tuleb kukutada teie valitsuse koletulik ehitus, et siis ta asemele rajada uus õiglasel alusel.“ Nii hindas väike loomaarst kuskil inglise provintsis keset tumedat ja päevlikku tööd inimesi ja sündmusi, millest ta kuulis vaid kauget ja ähmast kaja.

Rousseau õpilane.

Viibides Newcastle'is on Marat nähtavasti kogunud pisut raha, mis võimaldab talle, tagasi tulles Londoni, asuda oma „Essee inimhingest“ avaldamisele.

Teos, mis oli alul kirjutatud prantsuse keeles, tõlgiti inglise keele ja avaldati 1772. a. detsembris. Huvi on, et see teos ei kannud autori nime. Miks Marat, kes otse põles iha käes saada kuulsaks, end siiski peitis, varjas anonüümadi taha? Võib arvata, et ta polnud veel mitte kindel menule ja et ta seepärast hoidus kaalule viskamast oma algavat reputatsiooni; ta eelistas jääda ajutiselt varjule, et siis — kui publiku vastuvõtt on soodus — hiljem kergitada oma anonüümadi. Nii oligi tõepoolest ta taktika. Julgustatuna õnnesoovikirjadest, mida ta sai vastuseks saadetud autori-eksemplaaridele, otsustab ta teose uuel kujul välja anda, arendada tunduvalt oma ainet. Teos ilmus märtsis 1773, seekod kahes köites ja uue pealkirja all: „Filosoofiline essee inimesest“. Kaua aega pidas Marat seda

kirjatööd oma šedöövriks. Talle meeldis eriti aine avarus. „See pole mitte üksikinimene, keda püüan tundma õppida, kuulutab ta, vaid inimene üldse, inimene kõigis mais“.

Meie ei asu siin hindama kõiki probleeme, mida Marat käsitleb oma teose kestes. Märkime ainult, kuidas on jagatud ta vihkamine ja sümpaatia. Kui lugeda erandiks Helvétius, keda ta nimetab „võtsiks ja kunstlikuks vaimuks“, siis ei paista silma erilist viha mõtlejate hindamises, kelle töid ta katsub arvustada ja ümber lükata. Ta kaebab, et Montesquieu, „see erakordne inimene“, on „vaid puudutanud ainet“. Millest vist tuleb välja lugeda et see on nimelt tema ise, kes täidab lünkad. Racine'ile, Pascal'ile, Voltaire'ile heidab ta ette, et nad teevad „inimese tundmisest mõistatuse“. Kõik, mis nad sel alal on kirjutanud, on vaid „tore tohuvabohu“. Vastupidiselt „Krahv Potovski seiklusile“, „Essee inimesest“ ei luba sugugi ette näha tulevast „rahva sõpra“ ja ta ägeduste vägivaldsust. Nähtavasti teadlikult Marat ei ületa kogu teose kestes kuski lihtsa teadusliku traktaadi piire. Eesmärk, mille poole ta püüdis, oli tõenäoliselt oluliselt-utilitaarne, ja teataval määral see eesmärk saavutati. Paar kuud pärast teose ilmumist sobitati Marat'le kontakt krahv Puškini, vene ministri Londonis, kellele Katariina II oli teinud ülesandeks rekruteerida Venemaa jaoks professoreid ja tehnikuid. Milline nimelt oli Marat'le tehtud ettepanek? Seda ei teata. Teatakse vaid, et Marat loobus. Mis põhjusel? Ta seletas, et kliima ei sobivat. Kui uskuda teda, siis tegi minister „hiilgavaid ettepanekuid“. Aga ta loobus järsult, ilma „pikemate seletusteta“.

Peagu otsukohe pärast „Essee inimesest“ avaldamist Marat haarab uuesti sule järele. Inglismaal seisti parajasti 1774. a. parlamendivalimiste eel, mis, nagu teatakse, olid eriti ägedad. Ta algab sellega, et adresseerib nimetuid „Kõnesid“, milles, tehes ennast üheks nende kaasmaalast, kaebab „meie ülima põhiseaduse“ vigu. Need väikesed lendlehed, mida jagati valimispropaganda soodustusel, olid kaugel sellest, et teda rahuldada. Käsitult tahtis ta anduda suurele seiklusele, ja juba alustabki ta suure teose avaldamist, et „meenutada inglastele oma õiguste tundeid nende jälestatavate riugaste kujuteluga, mida tarvitavad vürstid oma rahvaste orjastamiseks“. Pealkiri: „Orjuse ahelad“.

Raamat on kirjutatud esialgu prantsuse keeles ja ammu enne 1774. a. Vähemalt tunnistas Marat ise, et juba pikemat aega „oli tal kaante vahel olemas täitsa valmis teos“, mida oli vaja ainult tõlkida ja juure lisada siis mõningaid näiteid inglaste rahvuslikust ajaloo, et sellega võimalikkuse piirides maskeerida oma välismaalist päritolu. Teisest küljest, terved peatükid näivad nagu olevat määratud prantsuse lugejale ja võhavad otse vihjeist-omistustist, mida ainult Prantsusmaal elav ja prantslastele kirjutav autor oleks võinud mahutada oma töösse. Siiski on võimalik, et see töö, mille Marat koostas visandlikult oma esimeses Pariisi perioodis, on hiljem uuesti tehtud ja täiendatud juba Inglismaal viibides. Üks asi on kindel: „Orjuse ahelad“ pole mingil tingimusel improvisatsioon, võitlusteos, mis oleks tekkinud poliitilise heitluse palavikulises õhkkonnas. See on pikaajaliselt kaalutud, hoolikalt läbi töötatud, aegamisi ja metoodiliselt kirjutatud raamat. Seepärast võib ainult väga piiratult usaldada Marat' kinneldusi, et oma teosele lõpliku vormi andmiseni ta olevat töötanud 21 tundi päevas kolm kuud järgemööda, ja olles teose lõpetanud, ta olevat langenud — selle üliinimliku pingutuse tagajärjel — absoluutsesse üllirammestuse seisundisse. Tema töö selle kolme kuu jooksul piirdus lihtsalt, sedagi ta enese tunnistuse põhjal, umbes kolmekümne teose lehitsemises ja neist teoseist mõningate osundite väljakirjutamises, et oma teost „angliseerida“.

Raamat ilmus maikuu esimesil päevil. Kui uskuda Marat'd, siis oli inglise valitsus otse hullunud, kuuldes „Orjuse ahelate“ ilmumisest, ja tegi otse võimatut, et raamatut ringvoolust eemaldada. Ta jutustas isegi, et

ta elupäevad olnud selle raamatu pärast hädaohus ja et teda kavatsatud tappa Saint-James'i kabineti käsul.

On enam kui kindel, et siingi Marat'le on meeldinud dramatiseerida seisukorda liialduseni. Ükski tõeline oht ei ähvardanud ta olemust 1774. a. suve kestes, s. o. nende kuude kestes, mis järgnesid raamatu ilmumisele. Ühelgi hetkel ei häirinud teda inglise võimud. Oleks olnud tõesti liialdav, kui oleks nähtud „Orjuse ahelate“ autoris hädaohtlikku vastast, kelle propaganda võiks kujuneda tõsiseks ähvarduseks valitsevale korrale.

Revolutsiooni tehnik.

Siiski oleme sunnitud tunnustama, et, kuigi Marat' raamatu hetkeline mõju oli peagu null, ta tähtsus meile on küllalt suur. Nimelt „Orjuse ahelate“ põhjusel on Marat mässude esimene teoreetik. On, tõepoolest, tahtud selles raamatus näha nagu mingisugust praktilist käsiraamatut tulevastele revolutsionääridele, kus liigitatakse, analüüsitakse ja kommenteeritakse kõik mässulise strateegia mitmekesised probleemid. Kahtlemata konsulteeris seda raamatut Karl Marx väga tihti, sest temast jäi järele eksemplaar arvukate märkmetega. Edasi teame meie, et nõukogude ajaloolased peavad Marat' teost esimeseks katseks, et luua — 18. sajandil — tõelist „revolutsiooniteooriat“.

Ei saa eitada, et see essee tähendab tähtsat etappi Marat' elus; vähimalt see võimaldab meile nentida tema juures revolutsiooniliste põhimõtete pidevust, mida seni pole veel piisavalt valgustatud.

Teoses pole tegu, nii ütlesime eelpool, improvisatsiooniga. Vastupidi, kõik lubab siin oletada kaalutud ja metoodilist ettevalmistust. Me teame juba, et Marat kogu oma elu kestes oli kirglik lugeja, valmis üksikute järele neelma terveid raamatuvirnu. Iga sorti raamatuid, mida tal läks korda enesele muretseda, tihti oma toidu ja riietuse kahjuks, kirjutas ta välja katkendeid, kus oli juttu rahva mässudest või kus jutustati monarhilise despotismi aktidest. Nii tekkis pikapeale kogukas kaustik, kus väljavõtted Plutarchist, Caesarist, Titus Liviuusest, Tacitusest (keda viimast ta pidas üheks suuremaks türannia vaenlaseks) seisid kõrvuti väljavõttega Amelot de la Houssaye'st, Sandovalist, Giannonest jne. Kõik pillapalla, nii kuidas oli juhulik lugeminegi, suurema huvita edasi antud faktide täpsuse ja autentsuse vastu. Jäi järele neid märkmeid liigitada, grupeerida üldpealkirjade alla.

Marat' oluline eesmärk oli tõendada, et rahvad ei või olla õnnelikud monarhilise režiimi all. Seni kui on olemas kuningaid maa peal, on inimkond mõistetud elama „raudus“, kuningate tujude armust. Vürstide käsutuses on terve arsenal „salakavalaid vahendeid“, et hoida oma alamaid igaveses orjuses.

Talle näib olevat tarviline hoiatada rahvaid oma suveräänide kahtlase poliitika eest, kergitada kate kõigilt sõjakavalusilt, mida need tarvitavad, näidata rahvale vahendeid, kuidas võidelda kasuga despotismi mõin vastu. Ta teab, et etvib sellega raske, tänamatu ülesande: aga ta julgeb siiski.

Kõigepealt on vaja survealusele näidata kaht hädaohtlikemat vaenlast: valitsus ja usk. Esimene on tõeliselt hädaohtlik ainult suures riigis. „Väikeses riigis on rahvas ministrite silma all ja ministrid on rahva silma all. Valitsuse võimuhäns ei saa siin areneda ilma hälinat tekitamata“. See ongi, miks Marat' silmis on ideaalseks riigiks see, mille rikkused „piirduvad ta oma territooriumiga“ ja kus „maad on jagatud umbes ühevõrdseks kõigi elanike vahel“. Et teha võimalikuks sellase riigi olemasolu, tulevat liita järgmised kolm tingimust: 1) alatine kontakt rahva ja ta valitsejate vahel; 2) kapitalide sissevoo ärakeelamine; 3) eravaranuste määra piiramine. Kohaldudes sellele programmile, riik võivat säilitada „jõu ja nooruse... niisama kaua, kui päike valgustab maailma“. Vastupidi, kui ta laseb endasse kanda luksuse ja rikkuste armas-

tuse, siis on ta päästmatult kadunud. Otsekohe „haarab sahkerdamishullus kõik kihid... ja rahvast saab liigkasulaste, rahameeste, riigivaraste saak: nende täitmatute vampiiride saak, kes elavad ainuüksi röövist, väljapressimisest, riisumisest.“

Oma survetöö hõlbustamiseks evib riik vägeva liitlase — usu. Marat ei tee erandit ühegi usundi suhtes: „Kõik usundid ulatavad käe despotismile.“ Aga see on nimelt ristiusk, mis saab tema poolt maksimaalse vaenu osaliseks, ja järeldus on, et kunagi tõeline kristlane ei saa olla heaks revolutsionääriks.

Siin nad nüüd on, need kaks hädaohtlikemat inimkonna vaenlast, need kaks tähtsamat rahva orjastamise instrumenti. Kuigi nad talle enesele on silmanähtavad, tunnistab ta, et neid tõdesid ei tundvat veel suurem hulk. Rahvas ei anna enesele aru, kus küljes asuvad ta vaenlased. Sellest järgnevad üllesande raskused, mis on täita vabaduse sõpradel. Tuleb alustada järelevalve organiseerimisega valitsuse üle, et selgitada kõik intriigid ja salanõud. „Kuna aga pidev tähelepanu avalikele asjule on üle jõu hulgale, kes, muide, on küllalt koormatud isiklike asjadega, siis on tähtis, et leiduks riigis mehi, kes hoiavad silmad avali valitsuse üle, kes jälgivad kõiki kabineti toimingud, kes kisuvad katte ahneilt plaanidelt, kes löövad hädakella...“

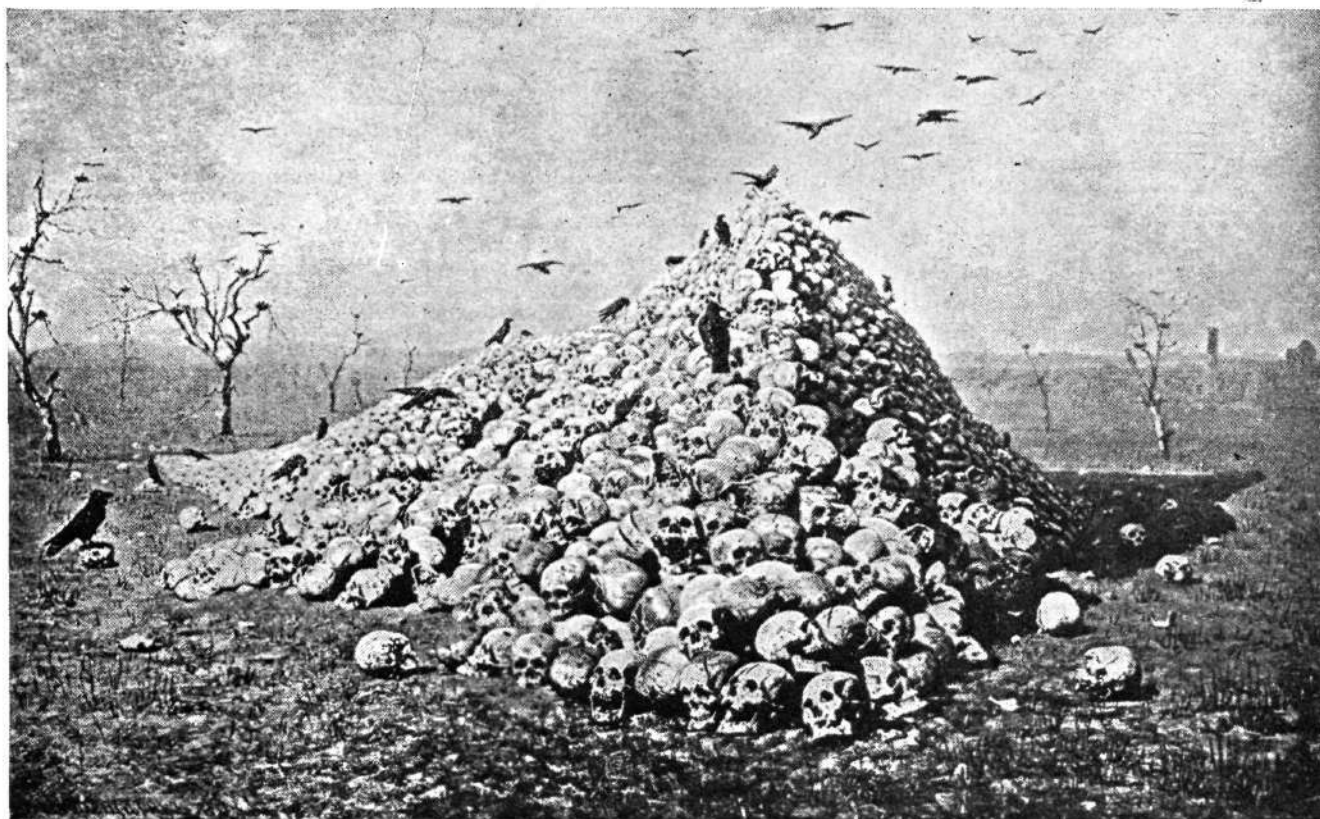
Need read väärivad erilist meelepidamist. Kas ei leidu neis eos juba 1774.—1789. a. „rahva sõbra“ kogu usutunnistus? Kas pole siin kõige võimaliku täpsusega üles tähendatud see tegevuskava, mida Marat hiljem püüab teostada oma revolutsionääri-oleluse nelja aasta kestes? Juba nüüd tahab ta, et avaliku vabaduse tähelepanelikel valvureil oleks õigus oma mõtteid avaldada täie vabadusega, ilma igasuguse kitsendusega. Neile tuleb lubada „paljastada komplotte isamaa vastu vähimaski üksikasjas“. Kuid andes neile peaaegu piiritu tegevusvabaduse Marat tahab siiski, et nad kasutaksid seda vabadust ettevaatlikult ja mõdukusega.

„Toores sõim tekitab ebasoodsa meeleolu kiretuis inimesis, ärritab ausaid inimesi ja tõrjub eemale külmad isamaalased, kes ainult kitsa kiu abil on seotud vabaduse küsimusega“. Teatakse, mis viisil Marat ise oli võimas jälgima oma nõudamusi.

See on revolutsioonilise ajakirjanduse osa, mida Marat siin defineerib: see osa on tähtis; aga ometi pole see otsustav. Õige, ainus vahend, et purustada lõplikult despotismi ike, on mäss, rahva kannatõstmine. Rahvaste õigus mässu tõsta on enam kui kindel. See õigus on vastuvaidlematu. Ja Marat pahandab nähes, et mitte kõik pole nõus seda tunnistama ja et „suverääni (s. o. rahvast) julgetakse pidada roimariks igakord, kui ta püüab korrale kutsuda oma süüdlast-volinikku“. Nähes nii mässus iga survealuse rahva seaduslikku kohust jääb Marat'le üle määrata lähemalt mässu mehhanismi. Mässava rahva esimeseks teoks peab olema „türanni“ ja ta ministrite vangistamine. See on ta esmajärguline absoluutne kohus.

Et teostada oma revolutsioonilist programmi, nii nagu ta selle koostanud, Marat ei arvesta just palju rahvast ennast. On vaja, et mõni „juht“ asuks ettevõtet juhtima. See peab olema äärmiselt ettevaatlik ja osav. Energia, selgenägelisus, kiire otsustusvõime ja võime kohalduda revolutsioonilise seisukorra nõudeile, need on tähtsaimad mihused, mis peavad ühinema juhis. Aga nimelt keset ägedaimat lahingut ta peab oskama kahekordistada oma valvsust. Ei ole sellest küllalt, kui lükatakse „pime hulk“ režiimi ründama. Seda hulka tuleb valvata ligilähedalt. Tema tulius ei kesta kaua, kui ei hoita tahetud kõrgusel revolutsioonilist temperatuuri.

Sellased on üldjoonis ja vabastatuina kõigest kerge eruditsioonist, millega ennast nähtava rahuldusega ehtis nende autor, „Orjuse ahelate“ olulised mõtted. Positsioonid on kindlad algusest saadik ja jäävadki. Hiljem on tegu ainult meetodi täiendamisega: vaim ei muutu sugugi.

Kui tehti vaerahu...

„Kaitse Kodu’le“ kirjutanud
HERBERT HALJASPÖLD

Seal, kus puutuvad kokku Prantsusmaa, Saksamaa ja Belgia piirid, on saatus umbes Saaremaa suurusele territooriumile annud iseseisvuse ja loonud 300.000-le elanikule ulalust pakkuva suveräänsuse Luksemburgi suurhertsogkonna. Ei ole seegi iseseisvus seal sündinud kerge kaubana. On sealgi olnud omajagu võitlusi, aga, mis peasi, see iseseisvus on tekkinud Euroopa ajalugu suuresti mõjutanud sündmuste ja asjaolude kandel. Neist asjaoludest on olnud erilise kaaluga dünastilised: Luksemburgi krahvid pole valitsenud mitte vaid oma maal, nad on etendanud tähtsat osa lähedase Prantsusmaagi ajaloo, ja pealeselle: need krahvid on terve reana valitsenud saksa rahvusest Rooma riiki keisreina ja ulatunud valitsema Böömi kuningriiki (praegust Tšehhoslovakkia).

See kõik pole aga takistanud, et hiljem hertsogkonnaks ülendatud Luksemburgi riik Hollandi kuningriigi osana jäi 1831. a. Belgia kuningriigi loomisel viimasele jalgu ja kaotas lühikeseks ajaks oma suveräänsuse. 1839. a. diplomaatlik konverents vähendas siis hertsogkonda poole võrra ja andis iseseisvuse poolele nimeks suurhertsogkond (ka lohutus!), kuna teine osa moodustab praegugi veel Belgia kuningriigi Luksemburgi-nimelise provintsi.

Seegi iseseisvus, mis tookord anti, oli kaunis piiratud, sest Luksemburgi suurhertsogkond, mis vabanes Belgia alt, anti uuesti Hollandi kuningale personaaluniooni alusel. Alles hiljem, kui Hollandis riiki asusid valitsema naised, mida aga Luksemburgi põhiseadus ei võimaldanud, võib Luksemburg enesele valida samast Oranje-Nassau perekonnast oma suurhertsogi. Ja kurioosumina võiks ehk tunduda see, et jällegi hiljem asusid Luksemburgigi riigitüürile naised, kelle kasuks siis parandati põhiseadust.

Saksamaa poolt lahutab Luksemburgi riiki Mooseli jõgi, kuulus oma kaldal asetsevate viinamägedega. Meie Emajõe suurune jõgi lookeb maalilises meandris künkalise maastiku raamides. Aga temast jätkub, et eraldada sisuliselt saksa iseseisvat maad Saksa riigist ja rahvast, eriti nüüd, pärast maailmasõda, kus on katkenud viimne side tolliuniooni näol Saksamaa ja Luksemburgi vahel, andes ruumi Belgia-Luksemburgi majandusunioonile.

Majanduslikult liidetud Belgiaga, kuulub kultuuriline mõjutus siinses olukorras kindlasti Prantsusmaale, ja üks ole Belgiagi — vähemalt oma prantsuskeelses osas — prantsuse kultuuri mõjutada?

Tegelikult on Luksemburgi rahvas saksaaline. See ei tarvitse aga sugugi tähendada, nagu oleksid luksemburglased sakslased. Luksemburglaste emakeeleks on n. n. „letzeburgisch“, mida germaani filoloogid kutsuvad „mooseli-franki murdeks“. Seda saksa- list, kuid poolteise-aastase siinviibimisega järele minule alles arusaadamatut, kõlaliselts kaunis inetut, kuid ometi saksa keele rütmi meenutavat murret räägivad siin kõik luksemburglased erandita, kui on vaja omavahel vahetada mõtteid. Seega pole meil tegu mingisuguse talupojakeelega, vaid rahvusliku idioomiga, mis on niisama armas talumehele kui gümnaasiumi-professorile. See ei eksita aga mitte, et seda keelt kirjas peaaegu sugugi ei tarvitata ja et Luksemburgi kirjandus ainult õige murdarvulises osas kajastab rahvuslikus idioomis antavaid teoseid. Olukorra nii olles on arusaadav, et rahvuslik keel pole sugugi arenenud ja et temas tuleb suuliseski läbikäimises puudus sõnadest. Võõrale vaatlajale tundub siis juba üllatusena, et iga luksemburglane sel korral täiendab oma murret mitte saksa-, vaid prantsuskeelse sõnavaraga, mis seega uuesti tõendab prantsusliku mõju tihedust Luksemburgis. Ja nii see ongi, seda teadlikult.

Juba ajast saadik, millal läänes ladina keel riiklikus elus hakkas ruumi andma prantsuse keelele, võime sama nähtus panna tähele Luksemburgiski. Prantsuse revolutsioonist saadik, kus praegune suurhertsogkond koos endise hertsogkonna praegu Belgiale kuuluva osaga moodustas Prantsuse esimese vabariigi n. n. „met-sade-departemangu“, on see nähtus veelgi süvenenud. Praegugi veel maksavad iseseisvas Luksemburgis mitmed seadused, mis pärit revolutsiooni-ajastust, ja praegugi veel on Luksemburgi seadusandluses juttu koos vanade seadustega tollest huvitavast revolutsioonilisest kalendrist, milleni ei ole ulatunud hilisemad revolutsioonärid kuski maal. Kuna seaduste baas on prantsuskeelne, siis on Luksemburgi iseseisev riik sellele keelele truuks jäänud ueski seadusandluses. On kaunis huvitav jälgida 42-liikmelise parlamendi tööd, kus arutatakse küsimusi läbiseigi kolmes keeles (murre, saksa ja prantsuse) ja kus siis seadusenormid lõplikult fikseeritakse rahvusvahelises prantsuse keeles.

Võimalikuks saab sellane töö vaid seetõttu, et Luksemburgi suurhertsogkonna õppekeelekski kõigis koolides on prantsuse keel, kuna saksa keel on n. ü. esimeseks võõrkeeleks ja murdekirjandusele pühendatakse (seda uemal ajal) ainult mõni tund kogu õppekavast.

Proteste siin vist küll tulevikuski ei tule arvestada, sest prantsuse keelele ja elusuhetumisele kuulub siin kogu elanikkonna poolehoid. See avaldub kas või ainult selleski, et kogu Luksemburgis ei leita kuski mingisuguseid silte peale prantsuskeelsete ja et sõja puhkedes Luksemburgi vabatahtlikud ruttasid appi nimelt Prantsusmaale. Eestlasena küsib ehk nii mõnigi, miks ei tõuse Luksemburgiski päevakorrade emakeelse kooli ja seadusandluse probleem. Kuigi luksemburglasi on ainult 4 korda vähem kui eestlasi, kõneleb sellase lahendusvõimaluse vastu asjaolu, et nende maa on äärmiselt väike (ainult 2450 ruutkilomeetrit) ja seega võrastele läbisõidetav algusest lõpuni, liiati et see tibatilluke maa asetseb kesk Euroopat, kus liiklemine eriti arenenud. Kui võtame arvesse, et Luksemburgi suurhertsogkonna samanimelisest pealinnast kestab sõit Pariisi 7 tundi, Metz'i 1 tund, Strassburgi 3, Baaseli (Šveitsis) 5 tundi, Trieri (Saksas) 1 tund, Kölni 3, Brüsseli 5 tundi (seda raudteel), siis mõistame meie, kui raske on siin rajada omariiklust pisi-keelele ja, teiseks, kui hädavarviline on elanikkonnale võraste suuremate keelte hea tundmine.

Võiks ainult tekkida küsimus, kas ei astu kunagi prantsuse keele asemele saksa keel. See aga näib täitsa võimatuks, sest lääneline orientatsioon on siin maal vägagi tugev ja, teiseks, saksa sallimatus on siingi liig hästi tuntud. Preislane on koguni söimusõna.

Kaunis kodumaalisenä tundes mulle lugu, mis järgnes Luksemburgi riikliku supellinna Mondorf-les-Bains'i reklaambrošüüride väljasaatmisele. Keegi arst hitlerlikul Saksamaal oli saatnud brošüüri tagasi seletusega, et olevat häbi, kui saksa Luksemburgis tarvitavat prantsuskeelseid kirjaväid. Seepeale seletas siis Luksemburgi suurim saksakeelne leht „Luxemburger Wort“ väga selgelt: „Wir sind nicht deutsch und sind es nie gewesen; wir sind stöckluxemburgisch.“ (Meie pole sakslased ega ole seda kunagi olnud; oleme jonnakalt luksemburglased.)

Kui nüüd prantsuse keelele kuuluvad Luksemburgis kooli- ja administratsioonikeele õigused, siis on saksagi keelele jäetud oma alad: kiriku jutlused on saksakeelsed ja kõik lehed ilmuvad saksakeelseina; prantsuskeelset rahvast teenib siin vaid väike päevaleht „L'Indépendance luxembourgeoise“. Aga orientatsioon nihkasti prantsuse lehes kui ka saksakeelses ajakirjanduses on prantsuslik. Seda on ka kogu poliitiline süsteem.

Ajakirjandusest kõneldes ei saa ma mööda mainimast, et selle väikeriigi lehed üllatavad oma suurusega. Nad ilmuvad juba väliselt mitte saksa, vaid suures prantsuse formaadis, ja lehekülgede arvult ületavad nad kõik meie suurimadki lehed. Kuulutusi on rohkesti, mis osutab ärielu elavusele ja rahvastiku jõukusele.

See maa siin on tõesti jõukas. Kuigi „metsade-departemangu“ peamine rikkus — metsad — pärast 1839. aastat — kuulub enamjaolt Belgiale (Luksemburgi provintis), leidub praegugi suurhertsogkonna territooriumil (põhjas) ilusaid ja tööstusi tekitavaid (tamm- jne.) metsi. Peamiseks looduslikuks rikkuseks on aga (lõunas) raud, mida toodetakse siin 2% kogu maailma toodangust. Kui veel võtta arvesse, et raua maailmatoodangust saadakse Ameerikas üksi 80%, siis alles selgub meile Luksemburgi osatähtsus rauatoodangu alal. Aga peamiseks väikese suurhertsogkonna rikkuseks on ülielav turistide vool — mitte vaid suviti, vaid vähemas ulatuses ka talviti. Osalt eelpool mainitud liiklusehõlpsuse, osalt looduseilu põhjusel, peamiselt aga vist seepärast tekkinud, et sinne maa oma miniatuursusega näib rahuldavat sellest sõltuvat sensatsioonihimu mitte vaid Ameerika, vaid ka Euroopa suurriikide rändurite põues. Luksemburgi hästiasfalteeritud ja kogu maad igas suunas äärmise tihedusega soonivail maanteil liikleb — eriti suvisel hooajal — kõigi isandate maade sõidukeid: autosid, mootorrattaid,

lihtsaidki jalgrattaid, peamiselt aga esimesi: Ford'ideest alates Rolls-Royce'ideni. D-Saksamaa, NL-Hollandi, F-Prantsusmaa, B-Belgia on peamiselt kuuluvusmärgid. Tihedalt sõidab Luksemburgi enesegi (L) autosid. Turismi hoogsusest annab ettekujutuse pealinn, kus Tartustki veerandi võrra vähemas linnas liigub autosid neljas reas ja kus liikluskordnikul on tööd mõlemad käed otsani täis. Sajad tuhanded turistid tähendavad väikeriigile ärielu elustamist suurimal määral ja on võimaldanud nähtuse, et Luksemburgi elutempo ei erine peaaegu milleski teda ümbritsevate suurriikide ja suurlinnade omast. Oleme Euroopa südames.

Aga väiksuski ei jää seejuures varjule. Ja ei jää seega rahuldumata need lootused, mis sunnivad rahvusvahelisi turiste läbistama seda maad ja siin peatumagi — tihti pikemaks ajaks, osalt püsivamaltki.

Kuna siin omariiklus oma viimases avaldusvormis tuksub juba ligi aastasada, siis ei saadaks Eestile kindlasti kahju selle maa lähem tundmaõppimine, kus pisema rahvaarvuga ja vähemal territooriumil kui meie, ometi aga hulga avaramates ainelistes oludes on kogutud kogemusi väikeriigi juhtimisel. Kahjuks on see huvitav eeskuju jäänud meie tegelaste silmade vahele. Nähtavasti on meid meie riikliku sõltumatuse esimeses joovastuses köitnud enam kui vaja kuulsamate ja suuremate riikide sõpruse paratamatus, seda isegi sel määral, et Luksemburgi euroopalises pealinnas meie riiki ei esinda isegi mitte aukonsul — kõnelemata siis juba meie riigile igati eeskujuks sobiva väikeriigi administratiivse ülesehituse ja ideaalide lähemast tundmaõppimisest. Eesti lahkumine Vene suurriigist rajaks küll rahva rahvusliku iseolemise tarviduse äratundmisel, sugugi aga mitte teadvusel, kuidas korraldada oma riiki nimelt väikeriigina; inimmaterjalgi, mis tuli suurriigi tsentralismist üle 1917. a. vene revolutsiooni pisut hargnenud kokkukuuluvuse, ei olnud veel seedinud uutest omariiklikest oludest sõltuvaid vajadusi. — Aga ei ole praegugi veel aeg hilte senist viga eeskujude valimisel parandada. Sünnib see, siis on Luksemburgi probleemil Eestis käegakatsutavalt tulevikku.

Hoolimata sellest, et Luksemburgi riiklus praegusel ajal on rajatud prantsus-inglise demokraatliku süsteemi kompromissile ja sellega peab arvestama teatavas ulatuses erakondade erisoove, on siin — vist küll tänu inglise mažoritaarsele valimis-süsteemile ja seega alati ühe erakonna valitsemisele — suudetud erakondlus hoida eemal riigiasutuste ametnikkonnast. Kutseametnike seisus, mis on paljudes riikides alles ideaaliks, on siin olemas ilma iga erandita. Ametnikule, kes on pühendunud oma elu alguses riigiteenistusele ja oma erialale, seisavad lahti erandita kõik võimalused, mida iganes võivad pakkuda eriala ja riigiteenistus, ja tal pole vaja karta mingisugust rünnakut suurematele kohtadele poliitiliste onupoegade poolt.

Tugev kapitalirikas majanduselu (peamiselt: suur-tööstus) on teinud, teisest küljest, tarbetuks riikliku ja poliitilise pealetungi majandusaladele. Kuna nii on jäänud ära majanduselu „riigistamise“ ja riigi „majandustamise“ põhjused ja tarvidused, siis võib Luksemburgi demokraatia praegu nii mõneski tükis olla eeskujuks ka autoritaarsuse poole tüürivatele riikidele, kus ju teatavasti esimeseks nõudeks on, et tõmmataks sirge joon riigi ja majanduse vahele.

Õigest demokraatlikust meelest Luksemburgis annab kujukta pildi väike üksikasi parlamentidegevuse alalt. Parlamendi kui rahvaesinduse ja esindatava rahva vahel on loodud tugev side, seda äärmiselt odavate bülletäänide näol. Saksakeelse „Synthetischer Bericht“ aastaseks tellimishinnaks on kõigest 2 franki (30 senti). Kui mujal Euroopas pettumus parlamendist lööb laineid ja töötab pühkida maa pealt mälestusegi parlamentarismist, on selle väikeriigi parlamendil oma

Dunakadettide kuulipilduja

**Jutustus
sangarlikelt
võitluspäevilt**

Täiesti juhuslik asi viis mind mu endise koolivelle ja vabadussõjaaegse kaasvõitleja major Kaljuste majja. Ta oli üks neid väheseid tuihingelisi eesti ohvitseri, kes tollal, kui saksa okupatsiooni raudrull, hävitanud karmilt meie vaevalt sündinud iseseisvuse, veeres raskesti üle kodumaa ja pühkis avalikust elust ära kõik, kes ei tunnud kaasa karkudele ülesupitatavale Balti hertsogiriigi kavale ja Wilhelm 2-le ei hõisanud „Ole tervitet võidupärjas!“ ja „Hosianna vabastajale!“ — organiseeris ühes suuremas provintsilinnas salaja kaitseliitu, täiesti oma algatusel, ühegi juhatuseta kusagilt keskkohast. Vabadussõda puhkenud, ta moodustas noist kaitseliitlastest väikese salga, millega võitles edukalt kagurindel, ja sõja lõpul näeme teda pataljoni-ülemana ühes kuulsusrikkas rügemendis. Tema autori-

teet kaitseliitlaste ja sõdurite keskel oli nõnda suur, et nad sõnused:

„Niikaua kui meie „pataljonivana“ viibib meie keskel, ei astu me sammugi tagasi, kui ka kõik siia paika sureme!“

Oma kangelastegude eest oli major Kaljuste dekreeritud vabadosristiga.

Jalutades ta töötoas edas-tagasi mu pilk langes raamistatud vabadosristi diplomaile, mis rippus seinal. Jäin uudishimulikult seisma selle ette ning lugesin:

„... annetatud II liigi 3. järgu Vabadosrist üksi töötava kuulipilduja vaenlaselt äravõtmise eest lahingus Mäekantsi mõisa all 23. aprillil 1919. a.“

Jäin mõtteisse. Olin kord juhuslikult pealtkuulajaks, kuidas kaks kõrgemat ohvitseri vaidles küsimuse

rahva keskel veel küllalt poolehoidu, kuigi ehk siingi kõlab juba teissuguseid häáli.

Luksemburgi administratiivne ülesehitus on samuti õpetlik — oma väiksuse ja töövõime põhjusel. 300.000 elanikuga riiki valitsetakse ühestainsast hoonest, mis aga seejuures pole sugugi suurem kui üks meie ministriumihooned. Siia — rue Notre Dame'ile — on koondatud kõik keskused. Alates valitsuse juhiga, kelleks on riigiminister Bech, töötavad siin kolm ülejäänud valitsuse liiget: kolm peadirektorit, kõik koos oma kantseleidega. Politsei on siin — vastandina Belgia kogukonna politseile — riigistatud ja allub üleriiklikult ühele politsei-direktorile.

Loobun seekord teiste lähemate üksikasjade mainimisest ja asun küsimuse juure, mis tohiks eriti huvitada „Kaitse Kodu!“ lugejaskonda. Kuidas on lugu Luksemburgi sõjaväega?

Kuigi Luksemburgi ennesõjast erapooletust ei taga enam pärastõjase Euroopa olukord, on sellest erapooletusest siiski jäänud püsima vähemalt traditsioonid. Ja neid traditsioone arvestatakse mitte ainult Euroopa suurriikides ja Rahvasteliidu ringkondades, vaid nimelt ka Luksemburgis eneses, liiati, et Luksemburgi asub kaunis õnnelikul kohal kahe suurriigi vahel, mis kuigi üksikult võttes on kaunis sõjakad ja hädaohtlikud, koos ometi tähendavad tasakaalustust; teiseks teab Luksemburgi riik, et ta enese võim on ikkagi liig väike selleks, et panna vastu ja häda korral jõuga kaitsta oma riiklikku rippumatust. Õnnelik olukord, kus kumbki naaber ega ka kaugemad riigid — majanduslikel kaalutusil — ei luba ühel naabril vallutada tema territooriumi, ongi talle annud võimaluse etendada lootusrikkalt erapooletu riigi osa, ilma et seda neutraalsust praegu kindlustaks mingisugune kokkulepe või rahvusvaheline leping.

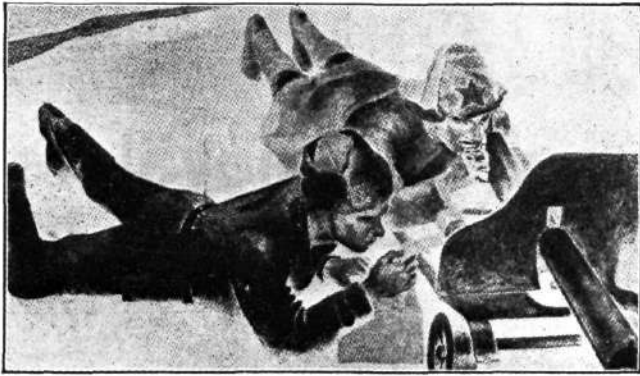
Luksemburgis sõjaväge kui niisugust pole üldse olemas. On olemas vaid mingisugune sõjaväeline aseineline force armée (relvastatud jõu) nime all. See „relvastatud jõud“ allub major Beck'ile, kõrgeimale

ohvitserile kogu suurhertsogkonnas, ja jaguneb kahte kompaniisse, millest üks (sinimundrilised) on sandarmivägi ja sellega õieti maanteede-politsei, kuna alles teine kompanii (khakiriidetuses ja vabatahtlike kompanii nime kandev) võiks enam-vähem vastata sellele, mida meie peame armeeks. Vabatahtlike kompanii eesotsas seisab kapten, kel on ohvitseridena abiks üks vanem ja kaks nooremat leitnanti. Kui juure arvata „relvastatud jõu“ üldjuhust major, siis selgub, et kogu suurhertsogkonna sõjaväge võiks kokkuvõetult nimetada viie ohvitseriga armeeks. Tegelikult on siiski ohvitseri enam: suurhertsogkonna Charlotte'i mees Bourboni prints Felix on aukolonel Luksemburgi sõjaväes, suurhertsoginna „sõjalise maja“ ülem on keegi major ja prints Felixil on leitnandist-adjutant, — aga need ei kuulu kompanii koosseisu. — Vabatahtlike kompaniis on kuni 500 meest; teenistus, mis on kaunis hea palgaline, kestab viis aastat.

Sisuliselt on vabatahtlike kompanii kutseskool. Pärast algkooli ja teatava elueani jõudmist astub noormees siia kompaniisse mitte ainult selleks, et omandada osavust relvi käsitella, vaid ka selleks, et valmistuda häis tervislikes ja distsipliini oludes oma tuleviku n. n. subalternse elukutse vastu: politseinik, sandarm, raudteeametnik alamais astmeis, posteljon jne.; osale on kindlustatud tegevus kapitulantidena (üleajateenijaina). Kuna riigiametnike tee on kindlasti ette nähtud ja siinsetes oludes isegi allastmeis kaunis hästi tasuv, siis on vabatahtlike kompanii eriti kutseskoolina väga heas kuulsuses. Ka hoiab ta iga-aastati ära suure hulga kodanike asjatu jõu- ja rahakulu liialdusisisesse kalduvale eneseharimisele.

Väliselt jätkub aga kompaniist igati, et demonstreerida niihästi oma- kui ka välismaalaste luksemburglaste ilusat deviisi: „mer wille sinn, wat mer sinn“ (tahame olla, mis oleme).

Ilu- ja veinirikkast Luksemburgist on jäänud paljugi ilusaid mälestusi, mille juure arvan võivat tagasi tulla — kui toimetusel jätkub ruumi ja lugejail huvi.

Mõlemad kuulipildurid lasksid ka siis veel, tõstmata üles silmi, kui jõudsin nende juure

üle, kas võib töötava kuulipilduja võtmist tunnustada vägiteoks või mitte. Esimene ütles, et sellast tegu tulevat reaalelus vaevalt ette, ja kuigi vahest tulevat, siis võivat seda tunnustada vägiteoks selle järgi, kuidas see sündis. Teine aga luges seda suuremaks vägiteoks kui ühtki teist, sest siin olevat otse saatuse kiuste vastuhakkamine ja, nagu öeldakse, surmale suhu jooksmine. Selle väitega ühinesid ka teised seltskonnas viibijad. Mina võisin rindesõdurite uhkuseks tunnustada, et sellaseid töötava kuulipilduja võtmisi ühe isiku poolt ühegi õnneliku juhtumita, peale selle, et kuul ei tulnud pihta, tuli ette vabadussõjas. Ja nüüd leidsin siin jälle sellase juhu.

„Va' kooliveli ja kaasvõitleja,“ sõnustn majorile, „kas sa jutustaksid vahest mulle mõne huvitava episoodi oma elamusist vabadussõjas, näiteks tolle juhtumi töötava kuulipildujaga,“ ja osutasin käega vabandusriisti diplomile.

Olin varemalt pöördunud korduvalt ta poole, paludes talt mingisuguseid episoode ja mälestusi vabadussõjast, aga alati olin jäänud tühjade kätega: kooliveli armastab vaikida ja peagu kunagi ei kõnele oma sõjapälestustest. Nüüd olin aga tabanud õige momendi.

Vaibunud viivuks mõttesse, vastas major Kaljuste:

„Hüva, võiksin ju jutustada, kuid — sa paned selle kohe kirja, mis? Noh, olgu! See oli kriitilisemal päeval vabadussõjas, Asutava Kogu kokkutuleku ajal, jüripäeval anno 1919. Olid käimas punaste vihaseimad meie kaitsejoone läbimurdmise katsed Võru all. Puna-vägi tungis siin määratu ülejõuga Võru peale, et meie raudteeühendus Petseri rindegaga läbi lõigata ja üles Tartu poole edasi tungida. Tal oli korda läinud tungida Võru eel raudteele kuni kolme kilomeetrini oma jalaväeosadega, kuna ta üks ratsasalk meie väikearvuliste kaitsjate vahelt salaja läbi puged, raudtee läheduses, Vastseliina jaama ümbruses, ringi kolask ja ainult ühe

meie rügemendi voori sõdurite ennastsalgava agaruse tõttu tehti kahjutuks.

Nõnda's, Võru langemist oli oodata iga tund. Linna langemine pidi aga maksu mis maksab hoitava ära. Seks olid küllalt kaaluvad strateegilised ja moraalsed põhjused, nii et meie rindejuhatuse otsustas oma viimse reservid saata tulle, — muu hulgas ka minu kaitseliitlased.

Sain käsu vabastada Mäekantsi mõisa, lüües sealt välja Piiteri sõjakoolide kursandid, kes võitlesid meie vastu eriti ägedasti. Need olid puhast verd kommunistid ja võitlesid viimse võimaluseni. Vangi nad endid ei annud naljalt, neid vangi ei võetudki...

Mõisa ümber on legendik. Iga kord, kui tahtsin sellest oma kaitseliitlastega joosta üle, panid kursantide kuulipildujad oma tulistamisega tee kinni. Et punaseid oli võimatu meie kahe madseni ja püssitulega mõisast välja lüüa, otsustasin mõisa vallutada rünnakuga.

See oli päris korralik rünnak. Jooksin umbes kümme meetrit ees ja mu kaitseliitlased olid piinlikult korralikus ahelikus järel. Ükski ei jäänud maha. Ka haavatud roomasid edasi! Nii jooksimise ühe jutiga üle viiesaja meetri lagedat maad, olles kogu aja kursantide marulise püssi- ja kuulipildujatule all, kuid õnneks oli selle rünnaku ajal meil ainult neli haavatut. Päris imelik õnn oli meil!

Kursandid panid mõisas viimseni vastu. Häärberi nurga tagant tulistas neid vahet pidamata üks maksim. Sihturi talvmütsi ees paistis suur veripunane viienurkeline täht. Tolle pihta oli mul hea sihtida... Need mõlemad kuulipildurid lasksid ka siis veel, tõstmata üles silmi, kui jõudsin nende juure. Kustutasin nende eluküünlad kahe nagaanikuuliga...

Kohe pöörsin maksimi ümber ja avasin mõnekümne meetri pealt tule ühele suuremale kursantide koondusele, kes mõisa õues korraldas end vastupealetungiks...

Samal hetkel päralt jõudnud kaitseliitlased kirjeldavad seda sündmust kui unenägu. Mina ise mäletan vaid, kuidas punakadettide kolonn varises ühtäkki kokku ning üksikud ellujäänud seisid tardunult...

Olime mõisa peremeheks, kuna üksikud ellujäänud kursandid põgenesid lõuna poole. Punastel oli siin 32 surnut, pealeselle langes neid palju jälitamisel mõisa taga. Oma kaitseliitlaste — kui mitte-regulaarväe sõdurite, selle sõna tõsisel mõttes, ja lahinguis harjumata sõdurite — meeleolust võin ütelda, et kõik olid äärmiselt sõjakad; mehed aina tikkusid käsitsi-võitlusse.

Olen kindlasti veendunud, et tulevikus, kui Kalevite kodupind vajab jälle kaitset, meie praegused kaitseliitlased lähevad lahingusse mitte vähema võitlustahtega.“

Vabatahtlike

värvamisest saksa sõjaväkke okupatsiooni ajal Eestis

Ajalooliselt huvitusväärsemaid peatükke saksa okupatsiooni ajast, mida seni pole üldse puudutatud, on vabatahtlike värvamine Eestis saksa sõjaväkke 1918. aastal. Materjaalide ja andmete puudulisus ei luba seda iseloomulisemat sakslaste üritust valgustada laiemalt. Selle kitsamaks ülevaateks oli nende ridade kirjutajal võimalik kätte saada vaid mõningaid üksikuid ürikuid, mis seni veel säilinud*), täiendatud mõne asjaosalise usuteluga.

Rahvusvahelises õiguses okupatsiooni käsitlevate määruste järgi ei ole okupeerijal õigust okupeeritud maa rahvast mobiliseerida või vabatahtlike süsteemi alusel värvata oma sõjaväkke. Kuid et Saksamaa kogu maailmasõja kestes kuski ei hoolinud rahvusvahelisest õigusest („Vajadus ei tunne seadusi,“ lausus oma vabanduseks saksa ülemjuhatus 1914. a., tungides üle Belgia piiri), nii oli lugu ka siin. Sakslased arvasid, et küllap paljudele eestlasile ja lätlasile meenub, et nende soontes voolab veidi saksa verd, ja nad astuvad vabatahtlikult saksa sõjaväkke, et avitada „suurt Saksa isamaad“ „võiduka“ sõja lõpuleviimisel.

Ses mõttes seati Tartus saksa 60. armeekorpusse „Verordnungsblatt“ (korralduslehe) nr. 2/18 põhjal 3. aprillil 1918. a. linna komandantuuri ajakirjandusosakonnas (hiljem linnapealiku juures, Jaani tän. 16) sisse ülesandmiskoht võõraste riikide meeskodanike jaoks, kes end vabatahtlikult saksa sõjaväkke astumiseks soovisid üles anda. Saksa sõjaväkke võtmiseks tulid peale balti sakslaste küsimuse alla veel usaldusväärseimad ja usaldatavamad eestlased ja lätlased. Sõjateenistusse astumine pidi sündima ühes tagavaraväeosas (Ersatztruppenteil) Saksamaal. Väeosa määramine — nii palju kui võimalik oli vabatahtlike soove tähele panna — kui ka sinnaläkitamine pidi sündima vastava kindralkomando kaudu.

Saksa sõjaväkke astumiseks oli tarviline esitada üle tosina mitmesuguseid dokumente, teiste hulgas ka „truualamlik“ palvekiri tema majesteedi saksa keiser ja preisi kuningas Wilhelm II nimele, et see võtaks armulikult vabatahtliku-kandidaadi tema kõrge ülemjuhatus all võitlevasse „võitmatusse“ sõjaväkke teenistusse.

*) Teadupärast veeti meie maa okupeerimisse puutuvad ürikud 1918. a. nov.-dets. saksa sõjaväeasutuste poolt Saksamaale, kus nad hoitakse alal Berliinis Reichsarchiv'is.

Need dokumendid tuli ära saata alles siis, kui vabatahtliku-kandidaat oli saanud teate, et ollakse ta palve poolt. (See sündis umbes seitsme kuni kaheksa nädala pärast.)

Balti sakslaste eksaltatsioon oli suur, kui nad kuulsid saksa vägede võitudest 1918. a. kevadel läänerindel. Seepärast on ka arusaadav, et ülesandjaid Tartu saksa soost noormeeste hulgas leidus mitmeid. Et ka eestlased oleksid end annud üles, selle kohta puuduvad nende ridade kirjutajal andmed. Esimesed vabatahtlikud — kuus saksa soost noormeest — sõitsid Tartust 19. juunil kella 2119 rongiga Saksamaale. Need baltisaksa võsud, kes olid suures usus saksa relvade võitmatusse, määrati teenistusse Mecklenburgi suurhertsogi dragunirügementi nr. 18.

Tallinnas tollal vabatahtlikke ei värvatud. Nii käis praegune saksa natside-erakonna välispoliitilise osakonna juhataja Alfred Rosenberg Tallinnas saksa komandantuuris, et lasta end vabatahtlikuna värvata saksa sõjaväkke, sai aga eitava vastuse: saksa sinne kindralkomando ei leidnud võimalikuks võõral maal tundmatuid vabatahtlikke — olgugi balti sakslasi — vastu võtta.

Ajal, kus saksa sõjalised jõud läänerindel hakkasid kokku varisema, kus samuti saksa sisepoliitilises elus olid sündinud suured muudatused, avaldas Eestimaa rüütelkonna peamees Ed. von Dellingshausen „Revaler Zeitungis“ (septembrikuu alul) üleskutse Eestimaa saksa noorsoole, kutsudes teda astuma vabatahtlikult saksa sõjaväkke. (Sakslasil oli tol ajal inimmaterjaalist eriti suur puudus.) Ja oktoobrikuu alul astus saksa korporatsioon „Estoniast“ vabatahtlikult viisteistkümmend korporanti saksa sõjaväkke. (Nimetatud korp! valis Tartu saksa ülikooli avamise puhul saksa 8. arme ülemjuhataja jalaväekindral von Katheri*) oma auliikmeks.)

Relvaderahu saabumisega jäi see sakslaste üritus katki, ent hiljem näeme mõningaid noid „hurraa-patrioote“ ja *cives academici* palgasõduritena mineviku mälestuste järele karjuvate balti-preisi kooparüütlite hulgas, kes 1919. a. juunis tulid uuesti võitma püha Maarjamaad, mida nad juba kord maa pärisperemehelt olid ära kiskunud. E. A.

*) Voltveti lahingu ajal (23. dets. 1918. a.) olevat sakslaste seletuse järgi saanud Killingi-Nõmme kaitseliitlastelt, sõites autos metsa vahel, püssikuuliga rinnust raskesti haavata.

NAISKODUKAITSE ÜLESANDEID SÕJAAJAL

Major R. Tomback

Sissejuhatus.

Ei ole võimalik asuda enne ühegi riigikaitse alal tegutseva organisatsiooni, ka naiskodukaitse, ülesannete käsitamisele, kui pole selgitatud, missuguses olukorras sel organisatsioonil tuleb tegutseda, s. o. kuidas kujuteleme endile nüüdisaja sõda üldse. Püüdes maalida pilti nüüdisaja sõja iseloomust hoidun liialdusist. Käsitelen vaid neid faktoreid, mis ühel võitelisel kujul on praegusel momendil päevaküsimusteks ja paratamatult mõjutavad ka naiskodukaitse ülesandeid tuleviku-sõjas.

Andmed, mida siin kasutan, pole mitte ainult minu mõttemõlgutuste vili, vaid on välja kujunenud riigikaitse alal tegutsevate isikute uurimustest, milledest üksikud fragmendid on pääsnud ka üldsuse kõrvu.

I. Nüüdisaja sõja iseloom.

Kas rahvavägi või väikesed hästi relvastatud ja väljaõpetatud sõjaväed?

Maailmasõda lõppis Versailles' rahulepinguga, mille kohaselt ühed riigid omandasid õigusi omada rahualal nende riigipiiride julgeoleku tagamiseks vajalised relvastatud jõud, teiste riikide relvastatud jõude piirati. Viimased muidugi ei saanud leppida loodud olukorraga ja, nagu see normaalselt võidetud rahvaste juures ilmsiks tuleb, hakati otsima abinõusid mitte ainult enda julgeoleku kindlustamiseks, vaid ka revanšiks.

Maailmasõjale järgnenud rahuajal, eriti võidetud riikides, sõjaväeline mõte töötas palavikuliselt. Nende riikide sõjanduse eriteadlaste perest on pärit ka mõte saavutada tuleviku-sõjas vastaspoole üle võit väikese, kuid hästi relvastatud ja hästi välja õpetatud sõjaväega. Selle idee algataja Saksa kindral von Seckt avaldas arvamist, et massi- või n. n. rahvaväed on oma elu elanud. Nad olevat vähe painduvad, riikide majanduslik seisukord ei võimaldavat rahvaväge varustada sõja alul kohe kõigi moodsate võitlusvahenditega ja järelikult võivat tekkida olukord, kus tõesti väike ja hästi relvastatud ning välja õpetatud sõjavägi võib sõja alul saavutada tõesti edu. Kuid kas see edu omab kestva väärtuse, selle juures ma isiklikult kahtlen. Ka jätab kindral v. Seckt temalt proponeeritud „väikese“ sõjaväe suuruse kindlaks määramata. Muidugi ei saa siin ühelegi riigile sõjaväe suuruse kohta anda patenteeritud retsepti, vaid seda määrab iga ühe eri olukord, s. o. riigi erikaal sõja- ja välispoliitikas, riigi geograafiline asend, rahva arv, majanduslikud ressursid jne. Seega terve rida tegureid.

Tegelik elu käib, eeltoodud teoreetilistest kaalutlustest hoolimata, oma rada. Riikidel puudub usk kindral Seckti ettepanekuisse ja me näeme peagu kõikjal hoopis teist suunda. Saksamaa ise teeb praegusel momendil suuri jõupingutusi rahva ettevalmistamiseks sõjaks. Rääkimata otse sõjaväest, mida nüüd kavatakse 200.000-lt viia 300.000 mehele, on Saksamaal tekkinud rida muid sõjaväelise või pool-sõjaväelise ilmega organisatsioone, mille eesmärgiks on ikkagi võimalikult suuremate rahvamasside ettevalmistamine sõjaks. Sama pilti näeme Prantsusmaal, kus samuti kavatakse rahuaegsete sõjaliste jõudude koosseisu suurendada üleminekuga üheaastaselt sv.-teenistuselt kaheaastasele teenistusele, eesmärgiga omada paremini ettevalmistatud kaadreid rahvaväeorganiseerimisel sõja korral.

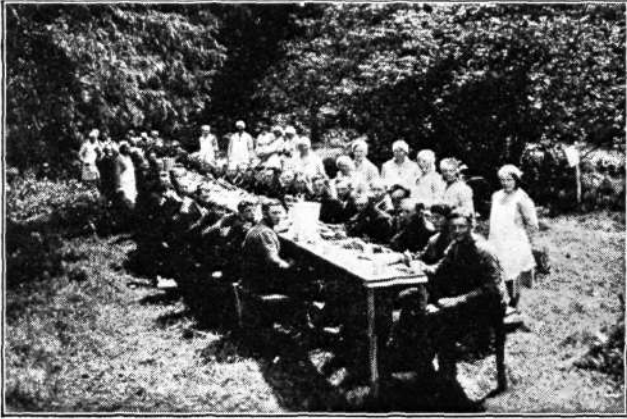
Ka meil, Lätis, Soomes ja Poolas loodud kaitseliidu organisatsioon taoteleb samasuguseid eesmärgi, s. o. võimalikult laiemate kodanike masside kaasatõmbamist riigikaitse tööks. Olgu siin alla kriipsutatud, et meie oludes riigikaitse tähendab enesekaitse korraldamist selle sõna täpseimas tõlgitsuses.

Tehes ülaltoodust järeldusi võiksime ütelda vaid üht, et sõjad pole veel vajunud ajalukku. Kõikjal keeb kibe ettevalmistus sõjaks. Nüüdisaegses sõjas võitleb rahvas oma olemasolu eest, eesmärgiga mitte lasta end painutada teise rahva tahte alla.

2. Tegurid, mis mõjutavad nüüdisaja sõja iseloomu.

Esimese tegurina tuleb siin alla kriipsutada võitlusvahendite kiiret arengut. Juba Vene-Jaapani sõja lõpul toonitati, et võitlusväljad on muutunud tühjaks. Kasutada olnud võitlusvahendite mõju oli säärane, et kõik silmaga nähtav lihtsalt hävitati. Maailmasõda algas kogemustega, mis omandati Vene-Jaapani sõjas. Kuid võitlusvahendid olid arenenud ja pärast lühikest aega kestnud liikuvat sõda võitlevad pooled olid sunnitud kaevuma maasse.

Uuesti üleminek liikuvale sõjale nõudis võitlevatelt riikidelt pikemat ettevalmistust ja sootuks uute võitlusvahendite kasutamisele võtmist. Nii näeme lahinguväljadele ilmuvat tanke, mis pidid murdma vastaspoole kindlustatud rindest läbi ja tegema teed järeletulevatele teistele väeliikidele. Me näeme sõjagaaside tarvitusele võtmist, mis pidid hävitama vastase vastupanu rinde osas, kust kavati läbi murda. Lennuvägi, kuigi mitte nii suurtes massides nagu seda tänapäev võib ette näha, rakendati tööle vastaspoole seljataguse para-

Laagris lõunalauas

lüseerimiseks. Ühe sõnaga, maailmasõda lõi rea uusi võitlusvahendeid ja nende kasutamiseviise tuleviku-sõjas.

Maailmasõjast on möödunud 16 aastat ja selle aja jooksul on nii mõndki relvastuse alal saadetud korda. On tekkinud terved õhuarmeed, milliseid ühe käeliigutusega võib suunata vastaspoole territooriumile, on loodud rohkearvulised tankide üksused ja koondused, mis koos motoriseeritud (mehhaanilistele liikumisvahenditele asetatud) teiste väeliikidega ületavad igasuguse riigi piiri, kui pole suudetud luua aegsasti vastavaid tõkkeabinõusid.

Teiseks teguriks, mis mõjutab nüüdisaegset sõda, on peagu kõigi riikide kiratsev majanduslik olukord. Riikide majanduslikud ressursid ei võimalda pikka aega kestva sõja pidamist. Minule tundub, et nüüdisaegne sõda nõuab rahvastelt sääraseid jõupingutusi, nii moraalseid kui materjalseidki, ja paneb neile säärase koorma, et selle kandmine pikema aja jooksul on üle jõu käiv. Seepärast suurema osa sõja-autoriteetide arvamine kaldub sellele, et nüüdisaegne sõda on lühikesest kestusega. Kuid ka siin prohvetiks olla on väga tänamatu ülesanne ja keegi pole julgenud konkreetselt väljendada, kui pikk on siis see „lühike kestus“. Kas 1—2 kuud või aastaid?

Kui aga siiski asuda seisukohale, et nüüdisaegne sõda ei kesta kaua, siis — missuguste abinõudega seda saavutada?

Teoreetilised võimalused selleks on olemas.

Üks võimalus on ootamatu sõja algamine. Sõda algab sõda kuulutamata, mis praeguse olukorra juures on võimalik ja on leidnud kasutamist ka varem — näiteks Vene-Jaapani sõda algas jaapani laevastiku kallaletungiga vene laevastikule, mis asus Port-Arturi lahes paha aimamata.

Ootamatu kallaletung algab tõenäoliselt õhujõudude suunamisega vastaspoole territooriumile, eesmärgiga hävitada või halvemal juhtumil neutraliseerida vastaspoole tähtsaimad poliitilise, sõjaväelise ja majandus-administratiivse juhtimise keskused, purustada tähtsaimad side- ja raudteesõlmed. Kõige selle tagajärjel juhtimist halvatakse, mobilisatsiooni läbiviimist ja vägede koondamist rindele takistatakse. Rahva moraal langeb, kuna tahe vastupanuks nõrgeneb. Samal ajal

ületavad vastaspoole riigi piiri soomusjõud, kes kiiresti liikudes vallutavad piiriäärse rajooni ja jätkavad edu arendamist vastaspoole territooriumi sügavusse, segades mobilisatsiooni läbiviimist ja luues endale samal ajal soodsaid võimalusi sõjalise tegevuse edasiarendamiseks.

Säärane olukord on eriti hädaohtlik riikidele, kellele territooriumil puudub sügavus, s. o. küllaldaselt suur territoorium.

On selge, et kui vastaspoole kaitsejõudude mobilisatsioon on aetud nurja, juhtimiskeskused lõhutud ja rahva moraal langetatud, siis sõda, puht-loogilise mõtlemisviisi juures, ei võiks olla pikaajaline.

II. Võimalikud endakaitsevahendid.

Eeltoodud olukord, mis praeguste võitlusvahendite juures tundub kõigile tõenäolisena, peaks sundima iga kainelt mõtlevat kodanikku endalt pärima aru ja küsima: kas olukord on tõesti nii raske, et sellest ülepääsmiseks puuduvad võimalused? Vanasõna ütleb: „Iga haiguse vastu leidub ka rohtu.“ Nii ka siin. Ette nähes, et sõjategevuse raskuspunkt sõja esimestel tundidel langeb elukeskustele, kus me paha aimamata teeme oma igapäevast tööd, tuleb end rahuajal paratamatult organiseerida ja ette valmistada.

Me ei saa lubada, et näiteks kodanikud, kelle tegevuse iseloom ei nõua paratamatult viibimist suuremates elukeskustes, jääksid sinna ootama, kuni vastane neid õhust pommitamisega hävitab. Neid tuleb elukeskustest (linnadest) suunata mujale, kus õhuoht on vähem. Sääraste kodanike hulka kuuluvad kõigepealt naised, lapsed, raugad, haiged jne., ühe sõnaga — kõik, kellele ohvriksoomine pole millegagi põhjendatud. Neid tuleb aegsasti, nagu seda tavaliselt nimetatakse, evakueerida. See on laiaulatuseline ülesanne ja selle ettevalmistamine nõuab rahuajal suurt töökulu ja ettenägelikkust. Tuleb üksikasjaliselt kaaluda, kuhu evakueeritavad suunata, kuidas nad liiguvad, ette näha põgenikele asumiskohad, korraldada nende toitlustamine ja neile arstliku abi andmine. Pommitamise alla sattunud elukeskustes paanika tekkimine kodanike keskel on paratamatu, ja kui siis pole rahuajal loodud organisatsiooni, kes paanikasse sattunud kodanikke suunaks sinna, kus see riigikaitse huvides on soovitatav ja tarviline, on hädaohu tekkimine ka riigi sisemisele julgeolekule rohkem kui võimalik.

Säärastel rasketel aegadel kaitseväge on seotud oma ülesannete täitmisega. Ta ruttab vastu üle piiri tulnud vaenlasele. Siseriigis saab kaitseväge kodanike healeoleku heaks väga vähe korda saata. Siin peab seltskond ise, oma organisatsioonide kaudu ja toetusel, sirutama kaasaaitavat kätt kaitseväge võimudele.

Samuti on täiesti vale, kui tähtsad riigiasutused ja valitsusvõimud jääksid püsima oma rahuajategevusse asukohtadesse, kus nende olemasolu nii-kui-nii, kas lühema või pikema aja jooksul, muutub kahtlaseks. Ka nende jaoks tuleb näha ette juba rahuajal uued asukohad. Loomulik, et ka kaitseväge mobilisatsioon tuleb teostada hajutatult.

Kuid terveid elukeskusi pole võimalik evakueerida. Hulk kodanikke jääb kohtadele ja siin kergibki päevakorrale passiivse õhukaitse organiseerimise vajadus elukeskustes, mis haarab endasse ka gaasikaitse korraldamise.

Kodanikele passiivse õhukaitse organiseerimine on jällegi puht kodanlike võimude ja seltskondlike organisatsioonide ülesanne. Kaitsevägi võib siin olla abiks vaid nõuga ja abinõudega niipalju, kuipalju seda võimaldavad kaitseväge piiratud ressursid.

Missugused ülesanded kuuluvad passiivse õhukaitse organisatsioonile? Ma nimetan siin vaid tähtsaimad:

- 1) sanitaarala korraldamine, mis haaraks endasse esimese abi andmise gaasitatuile või pommitildudest vigastatuile;
- 2) degaseerimise teostamine, s. o. nende kohtade desinfitseerimine, kuhu pommitamisel on sattunud gaas;
- 3) tulede kustutamise läbiviimine elukeskustes, et sellega, eriti pimedal ajal, takistada vastase õhujõududel elukeskuse ülesleidmist;
- 4) evakuatsioonide teostamine, millest oli juttu juba eespool, ja
- 5) liikumise reguleerimine elukeskustes.

III. Naiskodukaitse võimalikud ülesanded.

Ülaltoodust selgusid kokkuvõtlikult vajadused, millele rahuldamisele seltskondlikud organisatsioonid ja kodanlikud võimud peaksid kaasa aitama. Missugused ülesanded jääksid konkreetselt naiskodukaitse õlgadele?

Nende ülesannete kohta on ka ametlikult mõtteid vahetatud. Minule tundub isiklikult, et need ülesanded võiksid jaguneda nelja gruppi:

- 1) toitlusala korraldamine,
- 2) sanitaarala korraldamine,
- 3) ülesanded gaasikaitse korraldamise alal ja
- 4) tegutsemise sideme alal.

Vaatleme kõigepealt esimesse gruppi kuuluvaid ülesandeid.

Me nägime, et õhupommituste tagajärjel ette näha võidavate kaotuste vähendamiseks osutub paratamatuks osa kodanike ja riigiasutuste evakueerimine suurematest elukeskustest välja. Evakueerimine võib olla sunduslik, ta võib olla ka vabatahtlik, kuid ta võib olukorrast olenevalt sündida spontaanselt, omades massilise põgenemise ilme. Viimane olukord on kõige raskem, kuid igal juhtumil evakueerimine peab olema ette valmistatud juba rahuajal, s. o.:

— peab määratama kindlaks rajoonid, kuhu evakueeritavad suunatakse; ruumid nende mahutamiseks peavad olema valmis vaadatud juba rahuajal; samal ajal tuleb selgitada mahutamise võimalusi valmisvaadatud ruumidesse, et hoida ära inimeste ülekuhjumist;

— peab olema korraldatud toitlustamine ja arstiabi andmine; evakueeritavad lahkuvad oma elukohtadest, võttes kaasa ainult hädavajalise; enam-vähem suurtel rahvakogunemistel tekib päevakorrale toitlustamise korraldamine — toitluspunktide näol; viimaste or-

Puhkehetkel

ganiseerimise peaks naiskodukaitse võtma endale; juba rahuajal tuleks mõelda sellele, kuidas seda organiseerida, kust saada vastavad abinõud, toidumoon ja summad asja käimapanekuks. Arvan isiklikult, et naiskodukaitse peaks oma organisatsiooni juure looma erifondi selleks otstarbeks, määrates sinna teatud % korjandustest, loteriidest jne. saadavast sissetulekust.

Mitte vähema tähtsuse omab vägede toitlustamise küsimus mobilisatsiooni ja vägede koondamise perioodil. Seda on võimalik jällegi organiseerida tähtsamates raudtee sõlmejaamades, kust sõidavad kaitseväge ešelonid, või rännakliikumise korral — kolonnide peatuspunktides.

Nõue on, et toitluspunktides oleks võimalik alati ühe sooja toidu ja vähemalt tee saamine.

Teise ülesannete gruppi kuulub sanitaarala korraldamine. On mitu korda rõhutatud, et sanitaaralaga tutvumisele peaksid naiskodukaitse liikmed panema tõsist rõhku. Koostöö Punase Ristiga on siin mõõdapääsmatu. Küll võiks naiskodukaitse juhatus ka ise küsimust algatada sel teel, et organiseerib oma liikmeile erialalisi kursusi. Kaitseliidu ridades leidub hulk arste, kes kursuste organiseerimise hea meelega võtaksid endale. Ka kaitseväest on võimalik määrata selleks suurte kogemustega eriteadlasi.

Naiskodukaitse, tutvudes sanitaaralaga, võtaks endale teatud sanitaarasutuste korraldamise teatud elukeskustes — sisemaal.

See on väga raske ülesanne, nõuab suuri ja asjatundlikke ettevalmistustöid rahuajal, vastavate tagavarade soetamist nii medikamentide kui ka muude vahendite näol. Muidugi on siin teatud rahaliste ressurside olemasolu tarviline. Kuid pean tähendama, et seni naiskodukaitse organisatsiooni liikmed on teinud hulga tänuväärset tööd teiste organisatsioonide avitamiseks küll karbikorjandustest osavõtmise näol jne., omaenda jaoks aga vähe. Tulevikus ei peaks unustatama, et ka naiskodukaitse on ikkagi riigikaitse huvides töötav organisatsioon. Seepärast sel alal endale võetavate kohustuste täitmine peaks seisma esiplaanil. Ma mõtlen siin kõigepealt ra-

Nk. toitluspunkt

haliste ressursside soetamist kulude kattëks, mis on seoses toitlus- ja sanitaaralade korraldamisega.

Sanitaarala korraldamise järele on karjuv vajadus. Toitlus- ja arstiabi andmise punktid peavad ruumiliselt asetsema koos. On seljataguses sanitaarala hästi korraldatud, jäävad ära sõjaajal möllavad taudid, nagu seda vabadussõjas oli plekiline soetõbi.

Sanitaarala korraldamises näen mina isiklikult üht suurimat ja tähtsamat naiskodukaitse ülesannet.

Viimasega seoses on ka kolmanda grupi ülesannete täitmine. Naiskodukaitse peaks endale võtma arstliku abi andmise punktide organiseerimise elukeskustes — gaasist mürgitatuile. Samuti peaks naiskodukaitse oma liikmeist organiseerima degaseerimise salku.

Lõpuks tundub mulle otstarbekohasena, et naiskodukaitse võtaks endale vähemalt ühe lentsalga organiseerimise igas diviisi rajoonis, mille ülesandeks oleks kergesti haavatute ravitsemine, kes ei vaja evakueerimist seljatagusesse. Lähemate juhtnõõride andmine tekitab mulle raskusi. Kuid daamide hulgas, arvan,

leidub ka arste, kes võiksid küsimust üksikasjaliselt kaaluda, luua lentsalga organisatsiooni, kindlaks määrata tarvisminevad abinõud, voodite arvu jne.

On see sündinud, peaks naiskodukaitse määrama lentsalkade isikliku koosseisu ja asuma vajalise varustuse soetamisele. See on õilis eesmärk, mille kallal maksaks töötada. Rahuajal võiksid lentsalgad leida laiaulatuselist kasutamist nii kaitseväe kui ka kaitseliidu manöövrelil.

Lõpuks asume 4. grupi ülesannete juure. Siia kuuluvad sidealalised ülesanded. Meie vähese meeskodanike kontingendi juures, kellede olemasolu rindel omab suurema tähtsuse kui seljataguses, võiksid naiskodukaitse liikmed leida laiaulatuselist kasutamist telefonistidena, telegrafistidena ja raadiotelegrafistidena.

Need ülesanded pole rasked, kuid nõuavad püsivat tööd enda kallal ja sagedast harjutamist. Kuid hea tahtmise juures saab ka sellest üle. Vastavate kursuste korraldamine on võimalik kaitseväes.

IV. Lõppsõna.

Lõpetades sellega käesoleva kirjutuse ei pretendeeri ma sugugi väitele, nagu oleksin ma suutnud loetella kõik naiskodukaitse võimalikud ülesanded mobilisatsiooni korral. Võimalik, et need ülesanded kujunevad veel laiemaulatuselisteks. Ma tõmbasin vaid põhijooned, nende täiendamine üksikasjades kuulub juba n.-k. enda valdkonda. Kuid ka minult loeteldud ülesanded nõuaksid naiskodukaitselt tõsisist tööd ja suurt energia kulu, mille tulutoovust ei oska praegu keegi õigesti hinnata.

Minule tundub siiski, et naiskodukaitse on võimsaimaid naisorganisatsioone Eestis, kellele nende ülesannete realiseerimine ei osutu üle jõu käivaks. Seni on naiskodukaitse oma ülesannetega saanud hiilgavalt toime, mis on pandiks, et ka tulevikus naiskodukaitse riigikaitse huvides talitab nagu üks mees!

Miks kuulutavad
töösturid ja ärimehed

„KAITSE KODU!“?

Seepärast,

et kaitseliitlased, naiskodukaitse liikmed ja noorkotkad pöörduvad oma ostude tegemisel esijoones nende ettevõtete poole, kes kuulutavad „KAITSE KODU!“.

Ammutagem julgust minevikust

Rahva eneseusaldus sõitub suurel määral ta ajaloost. Võib olla erandeid, kuid need otsivad tuge juba välispoolt, liitudes mõne teise rahvaga ja selle kultuuripüüetega. Eesti on väike rahvas, pisemaid kultuurrahvaste peres, kes teeb oma esimesi tugevaid jõupingutusi, et muutuda tõsiseks kultuurrahvaks ning ulatuda oma vaimse eelväe kaudu osasaamise rahvusvahelistest kultuurihüvedest ning üldisest inimvaimust. Väikerahva majanduslik jõud ning väikerahva arv paneb saatuslikud piirid ta eneseusaldusele ja ühtlasi ka ta arengule. Siin ei aita kurjustamine ega etteheidete tegemine, vaid kultuuriline eneseleidmine ja eneseusalduse jõud on parimad abinõud edasijõudmiseks. Õppigem austama ja usaldama oma rahvust ja iseennast, siis teevad seda ka teised. Kuidas on õieti keskmise eestlase enesetunne eestlasena? Kahtlemata see jätab väga palju soovida, see on sagedasti väga kõikuv, koguni sant. Ta alaväärsuse kompleks paneb teda austama iga välisavaldust, iga välissaavutust, olgu see mistahes alal. See eneseusaldamise ja endast lugupidamise puudus loob väga kõikuva pinna ja negatiivse massi psüühika. Geograafiline asend ja ajalugu on kasvatanud meis arvustusvõimet. See teeb meid küll täieealisemaks ja vanemaks mitmestki rahvusest, kuid häda tuleb sellest, et sageli arvustusvõime muutub puhtaks eitamiseks. Sellasest ohtlikust seisundist peame saama üle. Väikerahvas peab leidma oma isikupärase lahenduse, kuidas ta saab elada kultuurinimesena teiste riikide ja rahvaste peres. Avastagem eesti inimese tõeline suurus ja asend rahvaste peres. Aidakem end tunda eestlasena ja võrrelda rahva iseloomu pärandustega. Kui Eesti poliitilist ajalugu on valgustatud seni muulaste poolt ebasoodsas valguses, siis nüüd peame teda ise tundma õppima nii, nagu ta tõeliselt oli, ja temast ammutama endale julgust ja optimismi. Kui tahame ehitada uue hoone vana alusmüüri peale, siis peame olema teadlikud selle alusmüüri kandevõime, et uus ehitus ei variseks.

Eesti territoorium ulatus vanasti läänes ja põhjas niisama kaugemale kui praegugi. Iõunas aga palju kaugemale praegusest piirjoonest. Vanad kroonikad ja uuema aja uurimused kinnitavad, et lõunapoolne piir läks Petserimaa piirilt kuni praeguse Valgani, kuna sealt aga siirdus palju kaugemale praegusest piirjoonest. Ta läks Tireli sood mööda lõuna poole Sõde jõge, siis üle praeguse Burtnjeeki järve ning edasi ligikaudu Salatsi jõge Liivi laheni. On ju ka praegused liivlased, kes kuuluvad Eesti hõimude hulka, tervena jäänud Läti territooriumile.

Kogu maa-ala jagunes kaheksaks ühikuks. Nende ladinakeelsed nimed on säilinud kroonikais tänapäevani, nimelt Revalia, Harria, Rotalia, Osilia, Saccala, Järvia, Vironia ja Ugaunia. Nende territoriaalühikute sugunimetust ei saa enam täpselt kindlaks teha, sest vanades allikais puuduvad vastavad nimetused, kuid kõigi oletuste järgi võib kinnitada, et iga ühikut nimetati kõigepealt „maaks“. Olemasolevate andmete järgi võib ära määrata nende „maade“ piire veel praegugi üsna täpselt.

Peale mainitud kaheksa maa-ala oli veel viis vähemat territoriaalühikut, millede nimed on säilinud. Need oleksid: Vagia (Klin), Moge (Mocha), Nurmegunde, Alemnos ja Soontagana. Need vähemad ühikud läbistasid võõna Eesti keskmää, võttes enda alla suurema osa praegusest Põhja-Tartumaa, Põhja-Viljandi- maast, Pärnu jõe kesk- ja ülemjooksu ning Soonta-

gana näol — praeguse Pärnumaa lääneosa. Ka nende maade piire saab teha kaunis täpselt kindlaks.

Ülalnimetatud kaheksa suuremat ühikut jagunesid omakord allühikuks ehk, nagu neid tol ajal hüüti, „kylae Gundadeks“. Võib arvata, et need „kylae Gundad“ ei olnud muud kui praegused kihelkonnad ehk, nagu neid siis nimetati, „kihlakonnad“. Iga „maa“ „kihlakondade“ arv on kindlakstehtav, peale Saccala ja Ugaunia, millede kohta ei ole leitud täpseid andmeid. Viimati mainitud viis vähemat maa-ala ei jagunenud enam kihlakondadeks, vaid juba vähemaiks üksusiks — külakondadeks, küladeks ja taludeks, nagu kõik teiste „maade“ kihelkonnadki. Üksiktalud kandsid „moisa“ nime. Paljudes kohtades, nagu Revalia, Harria ja Vironia aladel, on veel praegugi võimalik teha kindlaks külakondade, külade ja üksiktalude nimesid ja isegi õige sageli nende piire. Teistes kohtades on see juba palju raskem, kui mitte peagu võimatu.

Käesoleva kirjutuse ülesanne ei olegi anda etnograafilist või antropoloogilist ülevaadet eesti rahvast, vaid meid huvitab eestlaste sotsiaalne kord enne sakslaste siiatulekut. Lühike läbilõige maa-alast ja selle jaotusest oli toodud vaid selleks, et paremini mõista õiguslikku ja sotsiaalset korda muistses Eestis.

13. sajandi alul jagunes eesti rahvas kahte suure ja põhjapanevasse liiki: orjad ja vabad.

Orjad moodustasid ühiskonna alamkihi ja seisid sotsiaalselt madalaimal astmel. Neid võidi osta ja müüa. Nendega ei kaubeldud mitte üksi kodus, vaid neid müüdi ka välismaale, kui neid juhtus olema liigsest, või osteti sealt, kui tunti puudust nende järele. Orjade hankimise peaallikaks oli sõjasaak. Onnelike sõjaretkede puhul tuli võõrsilt tagasi muude varade hulgas ka sõjavange-orje. Juhtus onnelikke sõjaretki sageli, siis täitus Eesti orjadega, kuid kaotuse puhul olid muidugi tagajärjed vastupidised ja rahvast viidi ära, peamiselt muidugi jälle orje, sest vangis olev pere mees osteti orjade vastu välja. Kas võis ka orjaks saada peale sõjavangistuse ja ostmise, ei ole otseselt kindlaks tehtud, kuid kaudsed andmed lasevad oletada, et see oli võimalik. Samuti oli orjal võimalik pääseda üldvabaks teatud juhtumell.

Vabad inimesed kõige laiemas mõttes olid need, kes ei olnud orjad. Sotsiaalselt ja õieti ka väärtuselt jagunesid vabad inimesed omakord liikidesse. Muistses Eestis on teada kolme liiki vabu inimesi: üldvabad, paremad ning vanemad. Üldvabad olid need, kes ei olnud paremad ega vanemad ega ka muidugi orjuse kohustustega seotud. Vanad kirjad nimetavad neid õige omapäraselt „muiks mehiks, naisiks ja lausiks“. Sellest võib järeldada, et üldvabad moodustasid kõige suurema kihi täisõiguslikust rahvast. See oli keskkihit. Neist allpool seisid orjad ja ülalpool paremad ja vanemad. Nad eraldusid orjadest, sest neil olid kindlasti eraõigused, nagu majad, maad ja vallasvara. Neil oli kindlasti ka avalik-õiguslikke kohustusi, kuid paremaid ja vanemaist eraldusid nad siiski, sest varanduslikult ei olnud nad tarvilisel määral rikkad ega poliitiliselt ja sõjaliselt mõõduandvad ega juhtivad.

Järgmisel astmel üldvabadest seisid paremad. Neid loeti paremaks üldvabadest seepärast, et nad olid sõjaliselt paremad, sest sõjavõimelised mehed on ju otsustandva tähendusega maakaitsele. Kui sõjaretkedel palju paremaid langes, hakkas kogu maa tundma hirmu, sest nad ei seisnud mitte üksi maakaitsele esimesel kohal,

vaid ka võõraisse maisse tungimistes seisis pearaskus nende õlgadel. Paremate kaotus oli maale kahtpidi kahjulik: esiteks ei suudetud pealetungivale vaenlasele panna tarvilisel määral mehi vastu ja teiseks ei saadud väheste sõjavõimeliste meeste arvuga võtta ette rünnakuid naabermaadesse. Maa jäi nõrgaks ja jõuetuks teiste rahvaste keskel. Õnnelikud sõjaretked aga olid rikkuse allikaks, sest nende läbi voolas maale vange, loomi, hobedat ja muud vara. On arusaadav, et suurem osa sõjasaagist langes võitja eraomanduseks, seepärast olid „paremad“ ühtlasi ka rikkamad. Sisemaal oli neil rohkem loomi ja orje ning seepärast nende majapidamine eraldus suurel määral jõukuse mõttes üldvabade omast. Nad olid sotsiaalselt võimsamad, sest nende käsutuses seisis teisi vabu inimesi. Maa kaitsmine, ettevalmistamine sõjaks, sõjaliste liitude loomine ja lõpetamine, sõja algamine ja teostamine ning rahu sõlmimine olid tolle aja suurimaid poliitilisi sündmusi. Sellest ilmneb, et sõjamees oli ka ühtlasi poliitikamees, ja kes oli parem sõjaliselt, see oli ka loomulikult parem poliitiliselt.

Muistses Eestis orjad olid liikuv element, üldvabad vähem liikuv, kuna „paremaid“ võib nimetada täiesti paikseks elemendiks oma kinnisvarade ja jõukuse pärast. See seisukord oli pärandatav põlvest põlve, mitte ainult verega, nagu uuemal ajal, vaid vara ja võimuga. Seega olid „paremad“ võrreldes teistega aadlike seisukohal.

Ühiskondlikult samasse liiki kuulusid ka „vanemad“, olgugi et nad olid valitud osa „paremate“ hulgast ja moodustasid eliidi. Sõjaliselt, poliitiliselt ja majanduslikult nad etendasid juhtivat osa. Nad olid kogu Eestis kollektiivseks peaks. Nende langemisega langes kogu Eesti pea, nagu me seda näeme pärast ristiriitlike sissetungimist Eestisse. Maa aadlikud (s. o. paremad ja vanemad) kui aktiivsem element tapeti maha ning järele jäid ainult üldvabad (talupojad), kes pikapeale orjastati.

Kroonikas öeldakse, et „eestlased seniajani olid kindud sirge kaelaga ja mitte alistunud teutoonlaste ega teistele rahvastele“. „Sirge kael“ tähendab muidugi suveräänsust, s. o. iseseisvust ja rippumatust. Kuidas oli see korraldatud? Paljud balti saksa ajaloolased püüavad põhjendamata kinnitada, nagu oleks muistses Eestis iga kihelkond olnud omaette riigike veel 13. sajandi alul. Uuema aja uurimused näitavad, et sel ajal oli Eesti juba seesugusest arenemisastmest kasvanud üle. Samuti on ekslik vaade, nagu oleks muistses Eestis olnud kogu maa-ala jaoks ühine keskvoim. Õige seisukoht asub kahe äärmuse vahel.

Poliitilise ja riikliku elu keskpunktideks olid kujunenud eelpool tähendatud „maad“. Seega koosnes kogu Eesti 13. sajandi alul 8 „maariigist“, kusjuures mõned neist omasid „kõrvalmaid“, nagu juba alguses tähendasime. Igal „maariigil“ oli oma kindlapiiriline territoorium, kus võis tegutseda ainult vastava „maariigi“ voim. Võõraste sissetungimine üle kindlakstehtud piiri loeti vaenuliseks aktiks. Igal „maariigil“ oli oma kodanikkond: orjad, üldvabad, paremad ja vanemad. Nii jagunesid tolle aja eestlased revallasteks, harjulasteks, rotallasteks, sakalasteks jne. Iga inimene oli eestlane ainult üldises mõttes, s. o. lingvistilises ja etnograafilises, kuna riigioiguslikult ta oli ainult teatava „maariigi“ liige, sest igal maal oli oma õigus, oma seadus. Välispool oma maad algas võõras maa ja ühtlasi ka võõras õigus, mille osanik ei saanud olla. Maalt väljasaatmine või põgenemine osutus raskeks karistuseks, sest ta asetask inimese välispoole seadust, andis talle „hundi priiuse“, nagu kroonikas nimetatakse.

Iga „maariik“ oli suveräänne, s. o. rippumatu ja iseseisev. Ta võis alustada sõda ja sõlmida rahu, ehitada oma kindlustusi ja maalinnu ning oma rahvale panna peale vastavad kohustused. Kui vaenlase poolt üht „maad“ rüüstati või see koguni alla heideti, ei olnud teine maa sellest kaugeltki otsekoheselt puudutatud. Ainult kaused põhjused sundisid neid üksteisele minema appi.

Tähtsaimaid riigivõimu orgaane oli säärasel suveräänsel „maal“ kaks: rahvakogu ja vanematekogu. Rahvakogu koosnes kõigest sõjavõimelistest meestest. Tegutsesid niisugused mehed lahingurivis, siis oli see „malev“, asusid nad aga poliitilisele koosolekule, siis oli see suveräänne „rahvakogu“. Mõlemail kordadel, nii lahingurivisse kui ka koosolekule, kutsuti mehi tarvituse järgi. Ka juhtimine oli mõlemail kordadel „vanemate“ käes. Kroonika jutustab, et õige sageli sääraste rahvakoosolekui ei püütud ainult sõnadega rääkida, vaid ka tööga ja odaga. „Vanemate“, juhatajate, kohus oli lubada ainult tarvitada sõnarelvi.

Rahvakogu kompetentsi kuulus kõik, mis oli maale tähtis. Siin otsustati sõja ja rahu küsimused, võeti vastu välissaadikuid ja läkitati oma saadikuid välismaadesse. Siin loodi korraldusi maa kaitsmise kohta ja pandi inimestele kohustusi peale. Siit saabusid ka tähtsaimad kohtuotsused, nagu riigi äraandmise stüteos ja paljudes teistes riiklikes kuritegudes. Nii näeme, et rahvakogu oli riigivõimu ülem teostaja, sest tema käes seisis riigivõim.

„Maa“ vanemate kolleegiumi isikute arv sõltus kihelkondade arvust. Nagu rahvakogus esines kogu rahvas, nii vanemate kolleegiumis esinesid kõik kihelkonnad kahe esindajaga. Vanemate kogu oli maa juhtiv ja täitev organ, mille eesotsas seisis peavanem. Pealeselle oli nende ülesandeks veel kutsuda kokku rahvakogu, esitada talle aineid otsustamiseks ja juhtida teda. Sõja ajal juhtisid nad sõjapidamist ja selle lõpmisel sõlmisid rahu teiste riikide ja rahvastega. Et nende õlgadel lüüsi maa kaitsmine, seisis kindlused nende hoole all. Nad valvasid ka õiguse ja korra järele ning kohtuotsuse tegemine oleneb õige palju neist.

Kuidas olid suhted „maariikide“ eneste vahel ja oma allühikutega, eriti kihelkondadega? Iga „maa“ oli küll suveräänne ja oma toiminguis rippumatu, kuid tegelikult tekkis siiski tarve ühiseks aktsioonideks. Eriti siis, kui tuli seista ühise hädaohu vastu. Tekkisid maade liidud. Liidu lepingute loomine sündis pühlike tseremooniatega. Liituda võis kaks „maad“, kolm „maad“, aga ka rohkem. Kuid leping sõlmiti siiski ainult teatavaks otstarbeks ja teatavaks ajaks. Need olid konföderatsioonid tarvituse järgi. Kuid sellele vaatamata rahvusliku tervikluse tunne oli juba siiski sedavõrd arenenud, et kõik maad tundsid endid ühe suurema poliitilise terviku liikmena. Seda tunnet sisendas ühine keel, ühine kultuur ja sisemine teadvus ühtekuuluvusest. Selle tunde väljendajaks said igaaastased kokkutulekud tolleaegsesse ja ka praegusesse Eesti geograafilise südamesse Harjumaal, lõunapool Raplat, Raikülas. Tuldi kokku „ad placitandum“, s. o. mitte ainult pidutsemiseks, vaid nõupidamisteks ja läbirääkimisteks. Tõenäoliselt sõlmiti siin ka konföderatsioonide ühiseks aktsiooniks vaenlaste vastu. Kindlasti otsustati neil Raiküla üle-eestilistel nõupidamistel ka palju „maariikide“ enestevahelisi asju. Kõigepealt piiriküsimused. Olid ju „maariikidel“ kindlad piirid, ja et neid oleks lahendatud valutsa, on kaheldav. Kuid on teada, et üksikud „maariigid“ eneste vahel sõdu ei pidanud, vaid lahkarvamised lahendati rahulikul kokkuleppel. Äraandiat „maad“ karistati ainult sõjalise võimuga. Äraandja all mõeldakse säärast „maad“, kes otsis kokkuleppeid teiste rahvastega ühiseks aktsiooniks „maariikide“ kahjuks. Muil juhtumel lahendati tüliküsimusi relvadeta.

Tublisti teissugust iseloomu kandis „maade“ vahelkord oma allüksustega, kihelkondadega, külakondadega, küladega ja taludega. Väliselt paistis nii, et neil iseseisvat elu ei olnud, kuid tegelikult korraldasid nad oma sisemisi asju täiesti iseseisvalt. Omaette ei tegutsenud nad ainult sõjaliselt ja välispoliitiliselt. Igal kihelkonnal oli oma maa-ala ja oma rahvas, samuti ka oma riigivõimu orgaanid, mis koosnesid rahvakogust ja vanemaist. Ka kindlustused ja peidupaigad ei puudunud kihelkondades. Nad seisis vanemate korrahooldamisel ja valve all. Sellest võib järeldada, et „maa-

riik" koosnes osariikidest, mida moodustasid kihelkonnad. „Maariik“ oli õieti föderatiivriik, kelle rahvakogu esindas kogu „maarahvast“, samuti nagu vanemate kolleegium esindas kõigist kihelkondadest valitud vanemaid.

Siit selgub ka „kõrvalmaade“ õiguslik seisukord. Sisemiselt struktuurilt sarnanesid nad kihelkondadele. Vahe seisis ainult selles, et neis oli säilinud väline iseseisvus. Nad ei olnud sulanud „maasse“ nagu kihelkonnad, vaid püsisid rippumatuina edasi. Sageli küll juhtus, et „kõrvalmaad“ pidid otsima tuge suuremalt ühikult, „maalt“, ja seega sattusid rippuvusse „maast“, nagu see ka tegelikult välja kujunes.

Ka külakonnad ja külad olid kaotanud oma välise iseseisvuse kihelkondade kasuks. Kihelkonnad moodustasid seega samasuguse föderatsiooni külakondadest ja küladest nagu terve „maariik“ kihelkondadest. Kokku võttes võib öelda, et muistne Eesti oli „maariikide“ konföderatsioon. Iga maariik koosnes omakord sisemiselt täiesti iseseisvate kihelkondade liidust, kuna viimased jällegi külakondade, külade ja talude föderatsioonist.

Olgu käesolevad read toodud selle nähtuse selgituseks, nagu oleks muistse Eestis puudunud riiklik ja õiguslik kord. Seda seisukohta on püüdnud nii mitmelgi korral kaitsta balti saksa ajaloolased, kes ikka ja alati katsuvad kinnitada, et ristiriütlid on toonud Eestisse riikliku korra ja liitnud neid läänemaa kultuurpiirkonnaga. Seda võis pidada õigeaks, kuni meie maa ajalugu tunti ainult saksa allikate järgi. Uuema aja erapooletumad uurimused on toonud esile koguni teised lähtekohad. Praegu võime kinnitada, et ristiriütlid ei ole meile olnud abiks riiklik-õigusliku korra sisseseadmiseks ega ka uute kultuurkäsitluste toomiseks. Võime enim konstateerida vastupidiseid näiteid. Esiteks ristiriütlid hävitasid maa aadli näol arenenuma ja aktiivsema elemendi, siis pikapeale nad orjastasid täiesti ebaseaduslikul teel maa talupojad. Ei ole suutnud nad ka maad kaitsta ei idast ega läänest pealetungiva vaenlase eest, vaid Eesti on olnud ristiriütlike ülevõimu ajal nelja riigi valitsuse all. Iseloomustav on veel see asjaolu, et oma ainuvalitsuslike seisukohtade kindlustamiseks olid just ristiriütlike järglased need, kes Eestit Rootsi valitsuse alt upitasid Venemaa valitsuse alla. Kas see oli kaitse ida mõjude eest ja lääne kultuurpiirkonnale lähemale viimine? Seda küll mitte. Me teame, et kõik, mis eesti rahvas on saatnud korda rahvusliku ärkamise ajast peale ja enne seda, on saavutatud sakslaste abita, küll aga nende vastu võideldes. Kui varises Vene valitsus Eestis, püüti meile uusi „Kulturträger“id“ tuua kaela langesvääri näol.

Ei pea paika ka väide, nagu oleks 13. sajandi esimesel poolel pärast ristiriütlike sissetungimist kadunud Eesti muistne õiguslik kord. Nad kasutasid ära sama territoriaalse jaotuse, pannes kaheksa „maa“ ühiku üle valitsema neli maahärrat. Hiljem, 14. sajandi keskpaigas, vähendati nende arv kolmele. Kihelkonnad kasutati ära kristlike koguduste aluseks. Külakonnad, külad ja talud läksid üle omapärasesse vahekorda feodaalkorraga ja püsisid sajandeid. Ka riigivõimu organisatsioonilt ei sündinud järske muutusi. Keskaegsed

rüütlipäevad ei erinenud millegagi muistse Eesti rahvakogudest. Samuti piiskoppide ja ordu riikidel ühes Liivimaa üldise maapäevaga oli palju ühist vanade eestlaste maapäevaga Raikülas.

Kõige selle üle ei tule ka imestada. Eesti tolleaegne riiklik ja sotsiaalne korraldus kandis täiesti ühiseid jooni paremate riiklike korraldustega Põhja- ja Ida-Euroopas. Ka Rootsi ei moodustanud tol ajal ühtlast riiki, vaid üksikute maade konföderatsiooni, mis erines Eestist ainult sellega, et neid ühendas kuninga isik. Vene riik koosnes samuti „udelidest“, millele ühendajaks olid valitsevate vürstide sugulussidemed. Ka sotsiaalses korralduses oli palju ühist — meil paremad ja vanemad, Venes „lutsie ljudi“ ja „staršie“. Üldvabu ja orje oli siin ja seal.

Samuti polnud riigivõimul olulisi erinevusi. Eestis olid rahvakogud, Rootsis „thingid“, Venemaal „vetšed“; meil vanematekogu, Venes vürstide nõukogu. Täiesti eraldusime teistest ainult sellega, et meil puudusid vürstid ja kuningad, kuna teistes riikides oli jõutud juba sääraсте aukandjateni. Neil ei olnud tol ajal küll kuigi suurt võimu riigijuhtimises, kuid säärane riigivõimu instituut oli siiski, vähemalt vormiliselt, välja kujunenud. Ajaloost teame, et riigivõimu tsentraliseerimine kuningate kätte algas alles 15. sajandil ja mõnes riigis veel hiljem. Eestlased tol ajal ei olnud oma maal enam peremehed ja seepärast on raske ütelda, milliseks oleks kujunenud nende riigivõimu aparaat selleks ajaks. Tõenäolisena paistab, et ühes elu tempo arenguga, mis nõudis kiiremat otsustamist ja tegutsemist, oleksid ka vanad eestlased sunnitud olnud oma riigivõimu üht või teist viisi tsentraliseerima.

Eeltoodust selgub, mispärast ristiriütlid, ülevõimu eneste kätte saamisel, jätsid Eestis maksma muistse riigikorra. Ta vastas täieliselt tolleaegsele riigivalitsemise korrale ning paremat ei olnud leida, vähemalt naabermais mitte. On ekslik balti saksa ajaloolaste poolt korratav trafareetne väide, nagu poleks Eestis nende sissetungimisel olnud peagu mingisugust riigivalitsemise aparaati ning nagu peaksime neile selle eest olema tänulikud.

Muistse Eesti riikliku korra tekkimises on olnud mõõduandvad kahesugused tegurid — sisemised ja välised. Sisemises, orgaanilises arenemiskäigus asustamise teel tekkisid talud, külad ja külakonnad. Kuid sääraसे väikesed ühiskondlikud ühikud ei suutnud end kaitsta välise vaenlase vastu. Oli tarvis ühineda. See sündis „kihlamise“ teel ühes pühalike töötuste ja vande andmisega. „Kihlakonnast“ saigi edaspidisel arenemisel kihelkond. Siinjuures ei ole huvituseta märkida, et „kihlakonnad“ siginesid just ääremail ja olid sunnitud töötusega ühinema veel võimsamaiks ühikuiks, „maadeks“, kuna Kesk-Eestis, kus ei olnud karta välist vaenlast, püsisid „kõrvalmaad“ õige kaua suveräänsete kihelkondadena.

Vana Eesti on käinud vabade rahvaste poliitilise arenemise teed juba varakult kui poliitiliselt andekas rahvas.

E. P.

Inglise noorsoo sõjaline kasvatus

Eton'i kolledži õpilased sõjalistel õppustel. Raskekuulipilduja tegevuses

Inglane on vabadust armastaja inimene, kes vihkab igasugust riiklikku sündi. Ent temas peitub seevõrra isamaalist kohusetunnet, et ta rakendub vabatahtlikult üldsuse teenistusse, niipea kui nõuavad seda riiklikud huvid. Eriti kujukalt ilmnes see möödunud maailmasõjas: inglane läks sõtta vähimagi nurinata, kui isamaa selleks kutsus, kuid ta heitis koormava kohustuse ka kohe kõrvale, kui otstarve oli täidetud. Ta pöördus tagasi endisele vabatahtlikule sõjaväeteenistuse süsteemile — pärast lühiajalist üldise väeteenistusekohustuse ajajärku.

Samasuguseid sihtjooni näeme ka noorsoo sõjalises kasvatuses, mis on usaldatud täiesti eraalgatuse hoole. Ei mingisuguseid seaduslikke kohustusi, vaid vabatahtlik osavõtt riigi poolt lubatud ja soodustatud noorte ühinguist, mille õppekavad on vabad igasuguseist riiklikest kitsendustest. Nende ühingute sihiks on enam juhte kasvatada kui massi haarata. Inglased usuvad, et rahvuslikkus vaimus kasvatatud noortest võrsuvad juhid, kes kindlustavad kodumaale igal ajal sõjalise edu; astuvad nad etteotsa — siis järgneb mass neile sündimatult. Seepärast jäetakse noorsugu enamikus nende endi hooleks, uskudes, et sport, see inglise noorsoos üldiselt levinud ala, neid hoiab võitlusvalmeina. Sõjalise kasvatus eesmärgil aga pöördutakse eeskätt

üli- ja kõrgemate koolide kasvandike, kui tulevaste juhitud ja ohvitseride, poole, kuid tervitatakse ka igauht keskmistest või alamatest koolidest, kes tunneb endas tungi sõjaväeteenistusele.

Suur arv mitmesuguseid ühinguid pühendab end juba enam kui poolsada aastat noorsoo sõjalisele kasvatusesele. Vanim ja auväärsem neist — ohvitseride väljaõppe korpus (Officers' Training Corps) — on endale teinud ülesandeks ohvitseride ettevalmistamise territoriaalväe jaoks, kuid võimaldab ka oma liikmeile pärast vastavate eksamite sooritamist aktiivväe ohvitseri kutse — käimata sõjakoolis. Ühingu liikmete arv ulatub praegu 35.000-ni. Tal on osakonnad kõigis kõrgemais koolides ja ülikoolides. Iga osakond jaguneb omakord kaheks alaosakonnaks: noorte (õpilased) ja vanade (üliõpilased) divisjoniks. Instruktoriks on tegevteenistuse ohvitserid ja allohvitserid. Osavõtjate vanaduse piir kõigub 14 ja 25 aasta vahel. Õppusi korraldatakse mitu korda nädalas. Peale õppuste on korpuse liikmed kohustatud kord aastas tegema läbi 14-päevase laagri. Jalaväeline väljaõpe koosneb relvakäsitamisest ja liikumisest õppe- ja lahingformatsioonides, taktikast, kaartide lugemisest, kompassi tarvitamisest ja kehalistest harjutustest. Noorte divisjonides saavad noormehed ettevalmistuse kuni rühmajuhini, vanade di-

visjonides kuni kompaniijuhhi astmeni. Vanade divisjonis on võimalik sooritada katseid ka kahur-, ratsa-, lenn väe ning lahingmasinate alal. Eriline tähtsus antakse seal siiski lendurite ja lendur-vaatlejate ettevalmistusele.

Kuningaski suhtub soojalt ühingu tegevusele, sest viimase ridades sai omal ajal kasvatuse ka Wales'i prints.

Teine suurem ühing, mis tegutseb noorte sõjalise kasvatuse alal Inglismaal, on kadettide korpused (Cadets Corps). Viimane koondab oma ridadesse alamate koolide kasvandikke, kelle vanadus ulatub 12—17 aastani. Tema liikmete arv tõuseb tänapäeval 200.000-ni. Ka nemad saavad riigilt tasuta õppejõude, relvi ja varustust. Väljaõpe teostub üldiselt samadel alustel kui ohvitseride korpuseski. Iga-aastasest õppelaagrist on kohustatud nemadki võtma osa.

Peale eelpool mainitud ühingute tegutseb üle riigi veel terve rida poiste laskurkõrpe, kus arendatakse noortes laskeosavust väikekalibrilistest püssidest laskmisega.

Kõige laialdasemaks ja populaarsemaks noorte koonduseks nii emamaal kui ka asumaaades on ja jääb aga skautlik organisatsioon — „Boy Scouts“, mille asutajaks on buurisõjast tuntud kindral Baden-Powell. See organisatsioon ei kannu sõjaväelist ilmet. Ses organisatsioonis seisab esikohal noorte kasvatamine iseseisvaiks rahvuslikult mõtlevaiks kodanikeks. Nende sõjaline kasvatamine piirdub peale marssimise vaid bivakeerimisega, maastiku hindamisega ja kasutamise varjumiseks ning harjutustega luuretegevuseks.

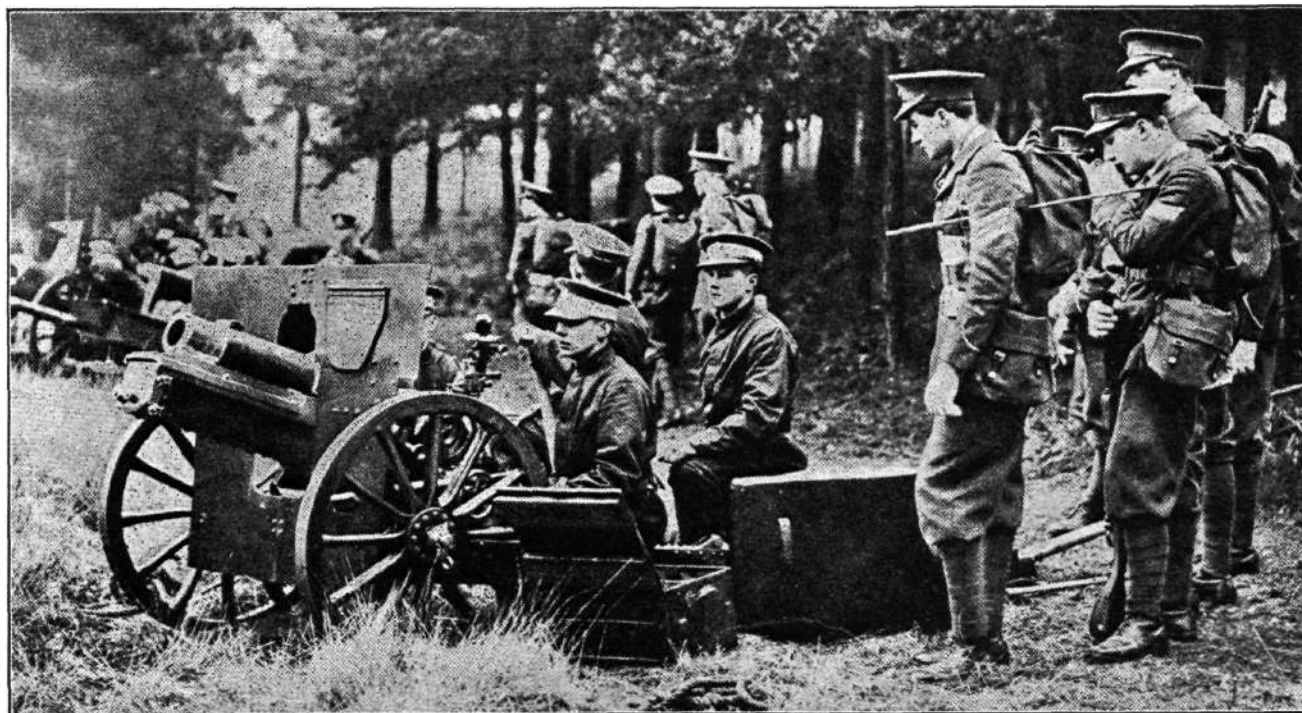
Arvestades sõjatehnika arengut tulevikusõjas on Inglismaal kutsutud ellu veel tööstus-õpilaste kaader riiklikes tehastes ja töökodades. Neis nähakse ette „spetse“ tulevikuarmee mehhaniseeritud formatsioonide tarvis. Õppeaeg töökodades kestab harilikult kolm aastat. Vastavalt erialadele valmistatakse seal ette: relvureid, lahingmasinate juhte, elektrikuid, raadio-

Inglise koolinoorte manöövrilt. Kaks, kes langesid „vangi“

telegrafiste j. t. Õppeaja vältel saavad noored peale tasuta ülalpidamise ja korteri veel palkagi.

Suurt osa noorte kasvatamises etendavad Inglismaal iga-aastased õppelaagrid. Elamine seal peab kasvatama noortes iseseisvust ja ühistunnet ning äratama neis armastust looduse vastu; see peab neid ka karastama nii vaimset, moraalselt kui kehaliseltki, et igaüks neist oleks vajaduse korral suuteline täitma temale määratud kohta riigikaitse suures aparaadis.

Kahe tuntuima inglise kolledži — Eton'i ja Charterhouse'i — vaheliselt manöövrilt. Kahuripatarei positsioonil

LEMBITU Sõlmis VAHERAHU

Ajalooline jutustus

„See pole kaugeltki enam kerge...“ urises kurelaste vanem, kes nii rea aastate kui ka korduvate sõjaretkede koorma all näis olevat tüdinud.

Ta jutukaaslane, noor Ugandi vanem, kelle isa enda eest saatnud karastatud ristirüütlite vastu malevaga, vastupidiselt esimesele särtsus tuld ja tervist.

Metsepole vanem, sõnaaher nagu alati, kuulas vastaspoole väiteid, kaalus siis neid endamisi — ja langetas lihtsalt, kuivalt oma otsuse, mille vastu ei tasunud enam astuda vaidlusisse.

Kurelaste vanem alustas uuesti:

„Kuumaks läheb: ristirüütlid, venekud, lätlased, leedulased ja isegi liivlased löövad kaasa. Neid on siiski palju! Te olete kaugemal, maa sees. Mina asun aga retkede keerises: põllud on halvasti haritud, lüpsvad lehmad röövitud, vaja oleks aega härgi täis kasvatada ja kosuda; vaja oleks ikkagi rahusobitusest haarata kinni...“

Ugandi noor vanem lükkas aga ümber kõik need väited hoogsalt: kui on paljastatud mõök, siis anda otsekohe ka võimas hoop, kuri vaja hävitada juba juurtes...

Lembitu, kes aeglaselt edas-tagasi kõndis, kuulatas ajuti vanemate vaidlust, kuid ei seganud täna end sellesse. Kuid Lembitu tujusid tunti: arvati, et ta ei näe ega kuule midagi, kuid kui tuli tegu teha, lõi kas vastasele ikka õrnema nuki pihta. Seega siis ka täna arvati, et eestlaste-kurelaste-lätlaste-liivlaste konvents Sotevere linnuses, kuhu ühtlasi pidi saabuma ka rüütlike esindaja, kujuneb rängaks arvete õienduseks, millele järgneb senisest vihasem taplus. Sedap siis oligi põhjuseks, et ugandlaste kogu malevkond ja Lembitu ihukaitse ratsasalk peitus Letgallia metsades, valmis kõigeks, kui vanemate konvendi käiku oleks vaja õiendada tapperite abiga.

Määratud ajaks esimestena ilmusid liivlaste vanemad, lehvitades haljaid oksid märgiks, et tulevad rahu sobitama. Nad olid riietatud raudrüüdesse, kuid eestlaste lähedale jõudes tulid eemal maha hobuste seljast ja alandlikena seisatasid, oodates märguannet, et võiksid läheneda eesolijaile.

Lembitu tõstis väheke oma kilbi äärt, nagu märgiks, et tulijad on võetud kaitse alla, ja need ruttasidki eesti vanemate juure, jättes hobused poiste hoida metsatuka ääre rohu peale.

Eestlased ei näinud just eriti rõõmustavat liivlaste üle, kuna kurelaste ja Ugandi vanem jätkasid takistamatult oma juttu, märkamata juuretuliidaid või nagu oleksid kohale jõudnud hobuste karjatajaa.

Seal ilmus aga vaatepiirile uus salk ratsanikke, läti vanemad ja nendega ühes ristirüütlike esindajana, suur rist mantliil, vend Berthold. Kurelaste ja Ugandi vanema jutt muutus otsekohe närvilisemaks, ja kuigi nad püüdsid jääda külmadeks pealtvaatajateks, otsisid nende pilgud palavikuliselt ringi, et kas ei lähene kustki ka vaenlase malev.

Ent Lembitu kõndis rahulikult mäekingul edasi ja tagasi. Pöörnud tagasi, ta nägi eemal, metsa sees teeviitena seisva tamme ladvas käskjalga ootamas ta märguannet. Lembitu teadis: mõõgaga risti löök õhku — ja mets hakkab elama, sõidab välja malev. Ta mõtleb vaid, kuidas hinge kinni pidades sajad ratsanikud ja hobused ootavad, ootavad vaid ainust märki — ja tolmu-pilv ajaks linnuse poole, tallates rusudeks kõik, mis jääb ette. Ta pöördub ringi. Lätlaste ja sakslaste saatkond läheneb käies, ettevaatlikult. Ka neid painaksid kahtlused, et vahest on see viimne kord sõita oma-juhitud hobuse seljas.

Kuid Lembitu ei silma midagi kahtlast. Võõrad lähenevad ja nende nägudel helgib hirm, hirm eestlaste ees, kelle malevad on korduvalt tallanud nende kodukohti.

Mõnikümmend sammu eestlasist eemal peatuvad lätlased ja laskuvad hobuste seljast alla. Rüütel Berthold tahaks ratsa ajada eestlaste ette, kuid kuna teised on toiminud teisiti ja pealegi ta pilk ei pääse enam Lembitult, kellest ta nii palju on kuulnud ja keda ta täna eest ei oodanud, ta pomiseb midagi vandudes ja hüppab hobuse seljast samuti alla ning heidab ratsmed kannupoisile, rutates suurte sammudega varem siin-olijate juure.

Ta kumardab veidi, ta selja taga lätlased samuti, keda eestlased vastu tervitavad.

Jõudnud kohakuti, nad tunnistavad hetke vastamisi üksteist.

„Mina olen Berthold, Võnnust,“ algab ristirüütel. „Minuga kaasas on läti vanemad Russin, Varidote ja Talibald.“

„Siis on kõik koos,“ vastab rahulikult Lembitu.

„Liivlased jõudsid varem. Asugem asja juure.“ Ja Lembitu koos eestlastega alustab sammumist linnuste väravate poole.

Rüütel Bertholdi küsiv pilk ent peatab ta, mille mõistnud, Lembitu jätkab:

„Olen Sakalast... Lembitu.“ Rüütel noogutab aukartuses pead, sest seda nime on ta liigagi kuulnud ning on vihanud seda nagu sügisööd siinset metsades, millest ei ole pääsu, kui sesse oled sattunud. Kuid täna vaadates silmast silma seda meest tekib tas aukartus: selle rässakas, võimas kehaehitus, selle läbi-puurivad, hallid, targad silmad ja sealjuures valitsejaline uljas, üleolev pilk — hoopis midagi muud ta oli ette kujutanud selle käitumises ja vaates.

Jõudnud mõned sammud koos edasi, järel lätlased ja liivlased, kuna teised eesti vanemad hoidusid küljele, Lembitu osutas viimaseile: „Ja teised — Ugandi, Metsa-pole ja kurelaste vanemad; meid jätkub.“

Rüütel noogutas peaga, olles täiesti rahuldatud kuulduga, kuna ta teadis, et ainuüksi Lembituga sõja või rahu sõlmimine seda juba ka tähendaks.

Koos jõuti Sotevere linnuse abitute väravate ette, mis lätlaste ja liivlaste märguande peale värisedes avanesisid. Kuid nüüd kuulutas Lembitu, et eesti vanemad nõupidamise kohaks ei poolda linnust ega lähe läbi väravate, mitte seepärast, et nad kardaksid nende vastaste poolt sõnamurdmist ja vaenlase vallis hädaohtu sattumist, vaid seepärast, et eestlased on ikka võidelnud ja võitnud väljas, lagedal, ja meeleldi peavad ka rahu üle läbirääkimisi väljas. Ja kui siinseil elanikel läheduses peaks leiduma püha paik või niis, eestlased oleksid valmis tagama viimaste pühadust ka samas pidades läbirääkimisi.

Lätlased näitasidki läheduses seisvale suurele hiiepuule, mille juurte alt vulises mööda ojake. Saatkond siirdus siia, kuna linnuse väravate avajate varem tehtu korraldus istmed tuua järele, mida need ka joostes tegid.

Lembitu heitis siit pilgu ringi. All orusoppe mööda karjatati saadikute hobuseid. Eesti ja liivi hobusepoised olid isegi jõudnud sedavõrd sõbrustada, et koos tegid üles tulelõkke. Ja metsasalu ees suure tamme otsas paistis halba ennustav rongi kogu, silmad kiindunud Lembitu käehoiale. Kuid Lembitu hoidis kindlasti kätt puusal möögal ning istus eesti vanemate kõrvale talle ulatatud istmele. Olid saadikud kõik võtnud istet, tõusis otsekohe üles rüütel Berthold ja aigas: „Eesti vanemad, me oleme siia kogunenud, surudes alla oma vaenu ja unustades ülekohtuteod, mida teie malevad on korduvalt toime pannud, ületades võõraid piire; me usaldame teie rahusoovlikkust ja tahame täna olla eeskujuks, kuidas kurja ei tasuta kurjaga, ning me nõustuksime teie vaherahupakkumisega, kui sealjuures teised tingimused leiaksid täitmist...“

Siin ei suutnud Lembitu enam vaikida, ja kuigi rüütel tahtis juttu jätkata, ta tõusis püsti ja ütles karmilt:

„Rüütel on nähtavasti eksituses. Ei olnud meil soovi tulla teiega täna kõnelema või veel ülekohtuseid kõnesid kuulama. Kui meil on kõnelda, siis me teiega

kõnelema teisiti... Ja kui läti vanemad on ühel arvamisel rüütliga, siis ei ole meil teha muud kui otsekohe hobusepoistel lasta hobused tuua meie ette...“ Nüüd tõusis liivlaste vanem:

„Meie, liivlased, pöördusime teie, eestlaste, poole; me palume ka siin — leidkem kokkulepe ja sõlmigem rahu, sest meie, liivlased, ei suuda enam nii edasi: rüütliid nõuavad, et me peame malevaga välja ilmuma, ja viivad omaksete, eestlaste, vastu. Kas oleme veel vähe vastamisi üksteist veristanud? Eestlased on maha löönud kõik meie noored mehed, ja meie oleme põletanud nende külasid... Me nõuame, et rüütliid ja lätlased sõlmiks eestlastega rahu.“

„Me tuleme eestlaste vanemate ette rahusõnumiga, aga nemad mõtlevad sõjast...“

Nüüd kargas üles Ugandi noor vanem: „Kes on toonud sõja meie maale? Teie, rüütliid! Misjaoks veate aina uusi sõjamehi kaugelt võõrsilt siia kallastele? Kas ikka rahusõnumeid tooma?“

Ka läti vanemad ei suutnud enam jääda rahulikeks, vaid hõikasid vahele:

„Eestlased, teie olete sõdades süüdi! Teie ei tahagi muud kui sõdida. Merel kimbutate iaevu ja maal peksate lätlasti... Me nõuame, et te toote tagasi Lätist äraviidud hobused ja kariloomad... Me nõuame, et te alistute rahutingimustele.“

Et lätlasti eestlased olid peksmas käinud, nende karju ja hobuseid saagina ära ajanud, see oli õige, ka see, et nende laevuke siin merel olid kinni püüdnud, kuid et nüüd samad lätlased liivlaste ja rüütliite seljaga julgevad esineda nõudmistega, see käis külma-verelisile eestlasile üle mõistuse. Nad tõusid püsti ja ähvardasid teravate odadega lätlasti.

Õhk oli täis pinevust ja viha, nii et koosolek näis iga silmapilk katkevat.

Seal tõusid uuesti liivlased ja palusid pisarsilmil eestlasti, et need rahuneksid.

Ka Berthold tõusis uuesti ning, nähtavasti ehmunud eestlaste meeolekist ning iseteadvusest, alustas alandlikult:

„Meie kuulutame teile ja kõikidele rahvastele tõe jumalat, kes oma ainusündinud poja nimel lepib rahvaid...“

Oli juba ilmne, et eestlased lahkuvad nõupidamiselt. Kuid Lembitu, kuulatanud viimaseid sõnu, andis märku, et ka teised eesti vanemad istuksid, mida need ka sõna lausumata tegid, jäädes ootama, mida nüüd Lembitu ütleb.

Berthold lõpetas. Kõikide pilgud pöördusid Lembitule. Kuid see vaikis — vaikis eesti vanemate hämmastuseks.

Sellest julgusid liivlased ja tulid eestlaste ette ning paludes kordasid uuesti, et need võtaksid vastu rahu, kuna nad olevat juba küllalt tugevad, et mitte häbistavaile tingimustele alistuda, miskaudu ka nemad, liivlased, võidaksid rahvale kosumisaega. Ka lätlased tõusid ja seisid pigem palujaina kui vastaseina eestlaste ees.

Lembitu nüüd pöördus kurelaste vanema poole, et küsigu see, mida lätlased ja sakslased eestlasilt taha-

Suure-Jaani mälestussammas

vad saada. Kurelaste vanem esitas siis neile selle küsimuse. Läti vanemad kinnitasid ühest suust: „Me tahame rahu, või vähemalt vaherahu eestlastega.“

Selle peale Lembitu tõmbas oma mõõga ja astus sellele peale. Tema eeskuju järele tegid samuti teised eesti ja siis ka liivi vanemad, mis oli märgiks, et eestlased annavad neile aastaks vaherahu.

Lätlased ja rüütel Berthold kinnitasid ka oma poolt, et vaherahu on nende poolt kinnitatud. Nüüd eestlased kutsusid käeviibetega hobusepoisid hobustega endi juure, istusid ratsudele selga ja ajasid metsa poole.

„Miks Lembitu vaikus?“ asus vaevama vanemaid, sest siin andis järele mees, kes seni oli alati peale jäänud. Lembitule järele ajas Ugandi noor vanem. Nad sõitsid mõni aeg vaikides kõrvuti. Siis Lembitu laskis vabaks ratsmed ja hobune jäi sammu käima. Lembitu heitis äkki pilgu oma kaaslasele, kes ikka veel polnud jõudnud ületada endas trotsi ja rahulolematust esimese vastu.

Seda kõike mõistis Lembitu. Ja kui hobused oja veerel peatusid, et juua, Lembitu huulile iaskus harukordselt kevadtuulena naeratus ning ta sõnas:

„Täna sain kodunt sõnumi, et mul on sündinud poeg... Önn teeb ka kalgema käsivarre hetkeks pehmeks... Ja põlde vahepeal ka vaja harida... Ega kodusid või alatiseks jätta leivata...“

Ent siis kannustas ta valusasti hobust. See hüppas esialgu püsti õhku ja siis ruttas tuuleilina metsa poole. Ees ootas rünnakuvalmis sakalaste ratsavägi. Lembitu ajas selle paremale tiivale, peatus hetkeks ja sõnas siis käskivalt: „Minu järele!“ Ja ratsutas tagasi. Endamisi ta arvutas, kui palju nüüd külvata, et uue lõikusega teha tasa rahva leivapuudus, ning kuidas Rootsist toimetada kohale paremat terast, millest sepad uutele sõjameestele tahuksid mõõku...

Ugandi noor vanem, jõudnud omaste juure, laskus hobuse seljast ja vaatles sõna lausumata koju ruttavaid sakalasi. Ta silmis helkis kurbus — säärase ratsuritega oleks võinud ajada kas või Riiga, ta mõtles. Siis ta heitis pilgu ta ümber kogunenud uudishimulistele maleva pealikuile ja lausus: „Kas kuulsite — lätlasi ja ristirüütleid täna ei saa peksta. Tuleb vist pöörduda koju härjakoibi suitsetama ja naistele tantse õpetama...“

Aga kui me valime teise tee?“ Ja ta paljastas mõõga. „Valime teise tee!“ mürisesid sõdurid ringi, kes olid harjunud alati saagiga pöörma koju.

„Ilus. Läheme venekailt kalu, karunahku ja ilusaid naisi tooma...“

Ringi kajas vastuseks koogutav naer. Oldi nõus. Ja üksikse võidu hüpati hobuste selga. Ugala malev ainuüksi oma noore vanemaga läks tooma rikkust ja kuulsust.

J. Pert.

„Kaitse Kodu!“ selgitas jäljetult kadunu saatuse ta omastele

„Kaitse Kodu!“ nr. 10 k. a. ilmus kirjutus „Tartu kooliõpilaste pataljoni 15-a. mälestuspäeva puhul“, milles muuseas oli mainitud üliõpilast Rihard Meisterit, kes Shepetsi lahingus 19. aug. 1919. a. raskesti haavatuna langes vangi punaste kätte ning evakueeriti Rööbinskisse, kus paari nädala pärast haavasse suri.

Ametlikult loeti üliõpilane-juunior Meister jäljetult kadunuks ja ta edaspidisest saatusest puudusid nii ametiasutustel kui ka ta vanemil ja omaksel igasugused andmed. Korduvad järelepärimised ei annud mingid tulemusi; teati rääkida, et R. Meister olevat enamlaste poolt viidud Ostrovi ning seal ära tapetud.

Eespoolnimetatud „Kaitse Kodu!“ numbrit juhtus lugema juunior Meisteri vend — Tartus tuntud arst dr. Meister (Tartu malevlane), kes pöördus „Kaitse Kodu!“ toimetuse poole lähema informatsiooni saamiseks. Saanud toimetusele vastavad andmed, on nüüd langenud sangar R. Meisteri omastel võimalik astuda samme ta matusepaiga j. m. selgitamiseks võõras maa-mullas.

Nii võimaldas „Kaitse Kodu!“ selgitada 15 aasta eest jäljetult kadunud noore Eesti vabaduse eest võitleja saatuse.

Vaade Palmse mõisale värava poolt

VIRU MALEV MÕISAOMANIK

Põllutööministeerium andis Viru malevale Palmse mõisa

Käesoleva aasta kevadel andis põllutööministeerium Viru malevale üle Palmse vallas asetseva Palmse mõisa hoone ühes platside, tiigi ja pargiga 2,7 ha suuruses. Maleval on mõisa kasutamiseks mitmesuguseid kavatsusi, nagu kl. ja nende perekondadele ruumide andmine suvikortereiks ja väljasõitudeks, lendkoolide, õppepäevade ja pidude korraldamiseks jne. Mõisa ruume kasutab ka kohapealne kompanii ja teised organisatsioonid. Võttes arvesse mitmesuguseid kasutamise võimalusi ja otstarvet, samuti mõisa ajaloolist väärtust, esineski malev vastava sooviavaldusega. Hoone kordaseadmise summade soetamiseks on mitmesuguseid kavatsusi ja välja-vaateid. 8. juulil korraldas Palmse kompanii mõisa pargis rahvapeo, mis andis 150 kr. ülejääki. See summa läheb mõisa katuse parandamiseks.

Mõis kuulub varemalt Pahlenite suguvõsale, kes olid tuntud edumeelsete mõisnikena. Mõned neist olid Vene keisrite koja juures tähtsatel kohtadel.

Mõisast ja ta omanikest on säilinud kohapeal igasuguseid jutte, mis, nagu tavaliselt, kõlavad legendidena. Kuid on ka sääraseid, milliseil ei puudu tõepõhi. Siin mõningad neist.

Palmse mõisast umbes kilomeeter kirde poole jookseb Reooja. Selle oja peal olnud Vene-Rootsi (põhja-) sõja ajal suur kivisild (praegu on selle silla asemel väike lattidest purre). Krahv Pahlen olnud tol ajal Vene väes kindral. Vene vägede taandumisel ta olevat maha jäänud ja rootslaste eest, kes teda taga ajanud, silla alla peitu pugunud. Rootslased marssinud üle silla ega ole

teadnud, et vene kindral on silla all peidus. Hiljem oma pääsmise mälestuseks omandanud krahv Palmse mõisa. Sealsamas lähedal metsas oja parempoolsel kaldal (praegu metsaga kaetud) leidub maapinna lähedal rohkesti inimluid — seal olevat põhjasõja-aegne matusepaik.

Kord olnud näljaaeg. Paljud inimesed surnud. Pahleni mõisa aidad olnud aga vilja täis. Ta jaganud talurahvale vilja, kuid tasuks pidanud need korjama kokku tema põldudelt kive. Praegugi on veel näha end. mõisa põldudel suuri korrapäraselt laotud kivihunnikuid, mida oli kokku kannud nälginud talurahvas.

Kord vaielnud üks Pahlenitest teiste mõisnikega, et talupojad armastavat teda. Oma sõnade tõestamiseks krahv Pahlen teinud järgmise katse. Ta kutsunud teiste mõisnike juuresolekul viis vanemat talupidajat ja ütelnud: „Mul on kahe päeva pärast vaja suurem summa raha, midu läheb mõis oksjonile.“ Nimetanud summa. „Kui teie ei taha, et mina siit mõisast ära lähen, siis muretsege mulle see summa.“ Mehed lubanud vaadata. Kahe päeva pärast nad tulnud mõisa ja pannud raha lauale. Pahlen tänanud ja annud raha tagasi öeldes, et ta tahtnud ainult veenduda rahva poolehoidus enda suhtes.

Palmse on üldse rikas mineviku poolest (lahinguplatsid, ohvri- ja nõiakivid, kullaaugud jne.). Ka elanikud on juba vanasti olnud jõukad ja arenenud, milleks aidanud kaasa läbikäimine ja kaubitsemine muu maailmaga.

1000 kilomeetrit mööda kodumaad

Matka- ja suvitusalpeid Eesti ilusaimaist ja
huvirikkaimaist paigust

Vold. Kaljumäe

Enne veidi ühest murest...

„Kodumaad armastada, tähendab teda tunda.“ Iga sakslane peab oma kodumaad paremaks ja ülemaks kui ühtki teist maad. Iga sakslane aga tunneb hästi oma kodumaad, on juba lapsepõlvest peale harjunud kandma reisikotti.

Sakslane ei lähe võõrsile enne, kui ta pole kodus ära vaadanud seda, mis on vaatamise väärt. Aga mida teeb sageli eestlane? Öeldakse, ta armastavat ka oma kodumaad; aga kui tuleb suvi, paljud selle asemel, et näha oma rukkipooldude lainetust, oma rannavete virvendusi, mägede puna ja metsajärvede vete kaunist õõtsumist, tormavad kalli raha eest kuhugi suurlinna tänavaile, et neelda bensiinilõhna ja imestada end lapseks elutuist majamürakaist. Kui aga tullakse koju, ollakse koguni uhked, et on käidud kuski ja nähtud midagi, kuigi ükski hetk kulutatud ajast ei kaalu sageli üles seda, mida võib näha kodumaal. Ja kuidas võime siis armastada oma kodumaad, oma rahvast?!...

See on natuke kibedat tõtt ja natuke moraali — ärgu pandagu pahaks. Aga, kui mahti, vaadake siiski

pisut oma kodumaad — Peipsi järvest Läänemere rannani ja Soome lahest Munamäeni. Küll näete, et te süda läheb kohe uhkemaks oma maa pärast ja meel rõõmsamaks oma rahva tööst.

Need read, mis alamal, on joonistatud suvimatkal, pildid, mis on nähtud ränduri silmadega ja tuntud ränduri südamega.

Viru ranniku võlud.

Ma mäletan, kord tuli jutt ühes turismibüroos Viru rannikust. Seal oli keegi välismaalane, see lõi käed kokku ja ütles, et ta oma elus pole näinud nii võluvaid pilte nagu talle avanenud Viru rannikul. Kunda, Toila, Võsu, Ontika, Sillamäe, Jõesuu! Mees ei osanud leida sõnu, millega kirjeldada kõike nähtut. See võõras oli venelane, kes käinud Krimmis ja mujal Suure-Venemaa kauneis paigus. Aga ta siiski ütles seda, ja tundus, et ta ei öelnud seda ainult viisakusest, vaid tõelise, südamest tuleva vaimustusega.

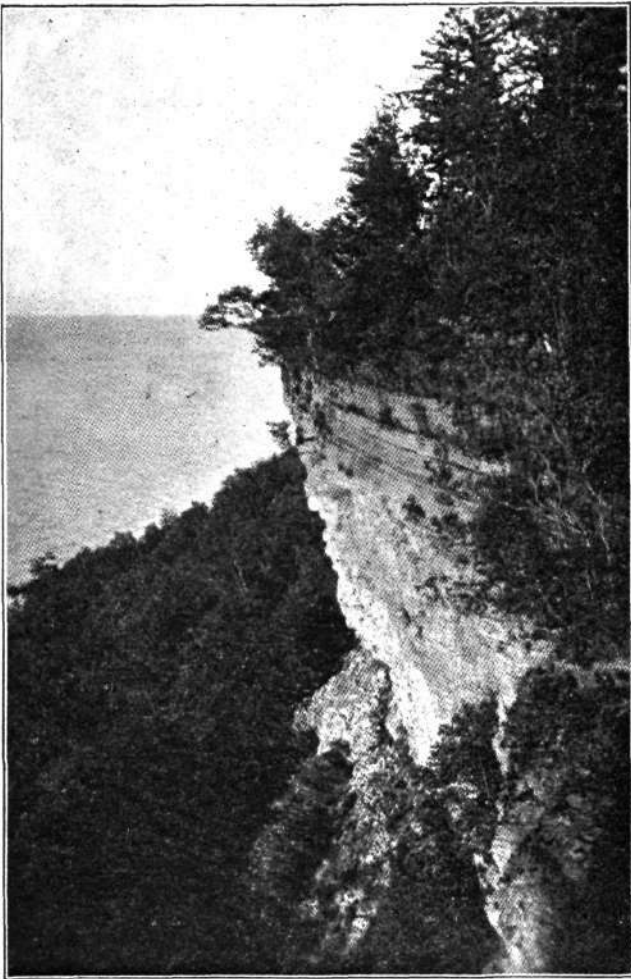
Meil on palju kunstiinimesi, kes ihu ja hingega on kasvanud kodumaa põhjaranniku kallaste külge. Igal suvel suureneb suvitajate arv ka ranna suvitus-

Viru rannik — Narva Jõesuu

Rutja

Ontika, Viru rannikul

kohis. Ilust osatakse pidada lugu, seda peab ütleva. Aga seda võiks veel enamgi.

Nende ridade kirjutaja ei sõandanud oma suviseid puhkepäevi kuidagi veeta ainult kuski kuurordinurgas istudes või kabareedes halisedes, maik Viru rannast oli n.-ö. suhu tulnud juba ammugi. Nüüd tahtsin seda kodumaa ilusaimat rannaosa näha veidi „seespoolt“. Selleks tuli valida kaunis pikk aeg laeva-sõitu mööda Viru rannavett.

Merele!

Möödunud aastal pani G. Sergo ja Ko. laevakontor käima Tallinna-Narva vahel väikese segaauriku „Juku“. See laev peab kord nädalas ühendust ja tarvitab sõiduks Tallinnast Jõesuhu tervelt 24 tundi. Peale kauba võtab laev nii muuhulgas peale ka 10—15 reisijat.

Kellele on karanud kallale turismipisilane, see ei hooli enam ajast ega mugavusist, peaasi — kuidas midagi võib näha.

Nõnda siis — sõidule.

Juuni keskpaiga hommik. Kapten Alkvist annab vile ja meie reisilaev väljub tasasel käigul sadamast. Ilm on veidi tusane, pilvevinetised hõljuvad tae-

valaes nagu ämblikuvõrgud ja tuul lõõtsub keskmise tugevusega.

„Ega ei tee liiga?“ küsin kaptenilt. „Noh, eks näeme. Kui teeb liiga, ega siis teist meremeest saa.“

Keegi preili F a u Jõesuust on aga kargamas välja nahast, et saaks ometi veidi näha tuiskavat merd. Tõtt öelda, sellane ihk oli vist igatüüli südames, kuigi vahet vahet aukartusest mere vastu ei julgeta seda väljendada.

Möödume aeglaselt Aegnast, siis Naissaarest. Meri muutub järjest „karvasemaks“, nagu öeldakse meremehe keeles. Kapteni ütelse järgi on tuult nii umbes viis palli. Paistis küll, et võis olla ka kuus või enamgi. Õige vintsutamise algas alles siis, kui Naissaare nurga tagant kurss kaldus avarale merele. Ja kui kord hakkasid paistma Loksa telliskivivabriku korstnad, selgus, et ainult kolm reisijat oli suutnud vastu panna kiusatusele tühjendada oma sisemusest midagi lainete rüppe. Üks neid olin ka mina, kuigi ma praegu ei tea, kas kõlban meremeheks või mitte. Arvan siiski, et maa peal on mul julgem olla ja merele sõidan vaid puhkepäevil, millal on tarvidus imetella maa pealt nägematuid kaugeid randu ning karastuda mere mehise kohinast.

Loksa-Võsu.

Loksa oli kord Viru rannikul uhke ja võimas rannasadam, nüüd ta elab veel mineviku kuulsusest. Rand on siin kaunis. Liivane ja jookseb aeglaselt mere alla. Kes otsib rahu ja puhastavat ning tervistavat männimetsa õhustikku, see võib sõita Loksale. Kord müris Loksal suur telliskivivabrik, nüüd ta palju enam ei häiri inimesi. Üks korsten kolmest suitseb ja endised suured hooned lagunevad. Aeg ei salli tühjust, ta lammutab ise kõik, mis on üleliigne, tahtku siis inimene või mitte.

Mis ma kohe pean ütleva, on see, et ei ole ilusamat kui sõit mööda rannasadamaid. Ja ei ole midagi meelesõobuvamat kui rannapildid merelt.

Nagu Suure Käskija näpunäitel vaigis torm pealelõunal, muutus pehmeks tuulepaituseks. Meri sündis ümber mässavast lainetehauast peegelsiledaks, hõbedaselt säravaks väljaks, mille äärt ühelt poolt palistas kuldroheline rannavöö, teisalt lõpmatuse udusinine piir-

Ingeri. Rossona

joon. Ei ole ilusamat merel kui õhtune vaade rannikule! Pool elu võiks anda selle eest, et igaveseks jäädvustada sääraseid vaatepilte. On vähe tavalisist sõnust, et kirjeldada vee ja maa suurt kooskõlalist, pühalikku ilu. See on nagu mingi muinasjutupilt: vaatled ja ei usu, et see võiks olla reaalne. Aga ometi on! Katsu vett, see on olemas, sõida rannale, leiad selle eest. Ainult üheni ei suuda ma oma meeltega jõuda — see on päike, mille kuld värvib kõike jumaliku säruga. See on siiski olemas ja kogu loodusepilt vajub sulle südamesse mitte muinasjutu, vaid tõelise elu maailmast.

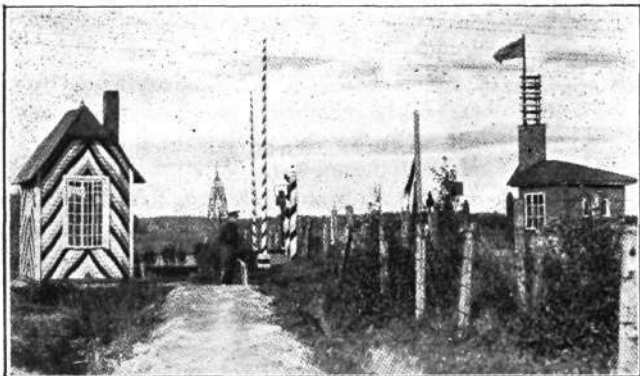
Loksa-Võsu-Käsmu-Jõesuu

retk — himustatavaim pala ilu maiasmokkadele Eesti Eedenis.

Jõesuu.

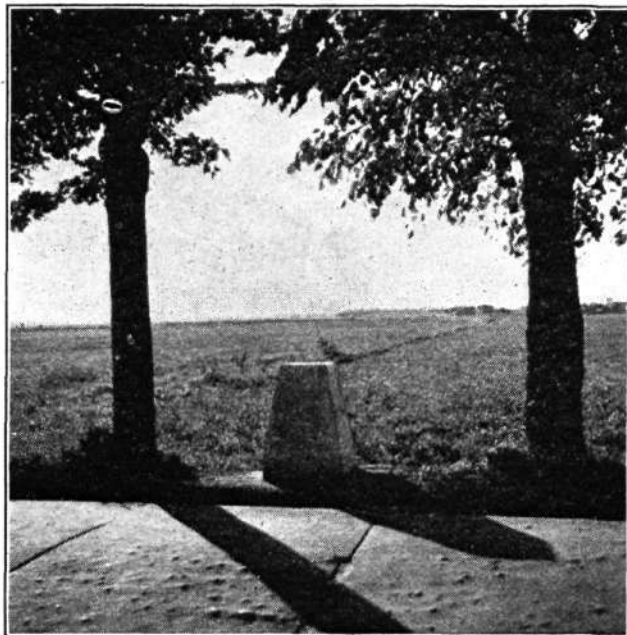
Ainuüksi Eesti iseseisvuse ajal on vist tonnide kaupa kulutatud trükimusta, et ülistada Jõesuud. Ma ei taha siin tavalisel viisil korrata kõike tuntud ja vähemtuntud rannast ja suvitismõnusid, vaid korra pilkudega käia rannapargis, mille puude keskele kord on maetud miljoneid ja ehitatud vürstlikke suvilaid.

Oma ajal võis Jõesuu mahutada kuni 15.000 suvevõrast, nüüd vast kolmandiku sellest. Alates Jõesuust

Eesti-Vene piir Komarovkas

ja edasi rannajoont mööda õhtusse on merele kauniks raamiks sile ja puhtaliivane rand — plaaz — ning ilurikkad pargid ja metsad. Kui Jõesuu liiva võime leida veel mujaltki, Jõesuu parke küll mitte kustki Eestist. Praegu paljudes neis endisid hoolikalt korrashoitud parkides on inimkäte asemel kärneriks loodus ise, kuid õieti see toob juure võlu. Poolmetsikud aiad ja pargid — need on alati olnud midagi erakordset, vaatamisküvat. Endised uhked suvilad kaugemal südaalevist, Mereküla ja Sillamäe poole, on alla vandumas looduse tahtele. Kus inimene pole pannud külge oma ehitavat kätt või arvanud paremaks koristada hoonet, seal murrab aeg ise sisse. Aeg ei salli tühja kohta ei kuski ega millalgi. Näed, kuidas pärn, jalakas või mänd tungib oma elava pinnaga surnud seinte ja vundamentide asemele. Neis piltides on midagi romantilist, midagi mineviku hiilgust ja uhkust meenutavat. Endiste aegade

Vabadussõja I lahingu mälestusmärk Narva all.

üle jookseb uus. Varsti ei mäleta keegi enam vana ja uue võitlust, nagu poleks seda olnudki...

Narooval ja Rossonil.

Jõesuust mööda Naroova (Narva) jõge üles kuni Narvani on 13,6 kilomeetrit. Kulub tund sõitu, et jõuda veeteed mööda Jõesuust Narva. Jõgi on ise võrdlemisi sügav, kuni 14 sülda. Madal on ta jõesuus, kus kevadised veed ummistavad sissejooksukanaali. Seetõttu praegu suuremad aurikud merelt ei pääsegi Jõesuu sadamasse, vaid peavad jääma reidile. Süvendamine end väikese kaubaveo pärast ei tasu.

Narva jõe alamjooksul Narvani on jõekaldad paiguti tihedalt täis tikitud kalurite hütte ja majakesi. Jõelt vaade ei ulatu väga kaugemale. Silmapiiri ummistavad metsad ja mäekünkad. Jõeäärseid paigad on lõigatud sadadeks väikeseks ribakesiks, nagu oleks maapind olnud kellegi algaja rätsepaselli käes. Lõikekohad on väikeste põllu- ja aiatükikeste piirjooned. Pool vakamaad rukkipoõldu, teine pool kartulimaad, veerand aia all jne. Väikesed kalurikrandid, popsikohad tavalise suuruse järgi. Leiba peab saama maast, leivakõrvast aga veest. Kui on hea saagiaasta, võiakse koguda isegi midagi. Mõned elamud näivad päris nägusad. Mulle öeldi, et need on eestlaste omad. Venelane ei viitsivat palju ragistada. Õieti ragistab vahest küll, aga kui kukub jooma, siis joob ka nii, et nädalaid ei näita koju nagu. See olevat just peamine kehvuse põhjus.

Narva jõest jõesuu juures hargneb haru hommi-kusse. See on Rossoni. Õieti Rossoni suubub Narva jõkke, alates kustki Venemaalt. Jõesuust umbes kuus kilomeetrit on Rossonit mööda üles sõites n-n. Vaikne järv.

See pole õieti järv selle sõna tavalises mõttes, vaid laienuv jõesüvend. Vaikne järv on ilusaimaid

veekogusid oma kaunite kallaste ja saarekestega. Kes on kord juba Jõesuus, sõitku, huvi mõttes, Vaiksele järvele.

Sealpool Narva jõge, Vaikse järve ja Rossoni juures, on unustatud hõimude ingerlaste maa. Käik Ingerimaale kujunes väga huvirikkaks. Sellest aga teisel kohal omaette.

Punase piiri poole.

Narvast Jamburi maanteed mööda Eesti-Vene piirile on umbes 13 kilomeetrit. Turistidele piirile pääsmiseks ei tehta takistusi, luba piiri vaatamiseks peab olema aga nõutatud. Punane piir ei kujuta enesest õieti midagi erakordset. Kahekordne risti-rästi punutud traataed ja kraavid kummalgi pool aeda.

Jamburi maanteed mööda käib üle piiri vähe inimesi. Kel on vaja sõita N. Venesse, see harilikult läheb juba rongiga. Maantee, mida lähemale jõuda piirile, muutub pealt ikka rohelisemaks ja rohelisemaks. Rohh kipub katma kivikorda. Maastik Jamburi tee ääres on õieti väga kidur ja soine. Maantee ja piiri ülesõidukohast lõuna poole asub kuulus Komarovka rajooni piirivalvepunkt. Komarovkast mitte väga kaugel läheb piir läbi suure soo. Soost läbi ei lähe traataeda, suvel on see täiesti läbipääsmatu mülgas.

Komarovka ümbrus on oma suurte soode ja metsade poolest selleks kohaks, kust üle piiri püütakse hiilida kõige rohkem.

Vabadustammikus.

Umbes 1½ kilomeetrit Narva südalinnast, end. Jamburi viiva maantee ääres, asub V a b a d u s t a m m i k. See tammik on istutatud esimese lahinguvälja mälestusmärgina. Tammiku istutamise mõte on välja lüüa vabadusristi vendade päevast ja tammiku istutamise teostas omaaegne diviisiülem ja vabadussõjaaegne Viru väerinna juht kindral-majoor A. Tõnisson.

Säärasel viisil lahinguväljade jäädvustamine on meil esmakordne ja väärrib järeletegemist. Vabadustammikus on püütud säilitada kõiki neid mälestusi, mis on seotud vabadussõja esimese lahinguga. Kaitsekraavid on korraldatud nii, et iga tammiku külastaja saab tõetruu pildi endisest lahinguväljast.

Vabadustammikusse on istutatud kaks tamme, mille juure kinnitatud tahvlikestest võime lugeda järgmist:

„See tamm istutati 11. V 1931 4. jalaväe rügemendi auks, kelle koosseisu kuulusid Vaba Eesti kaitsjad esimeses vabadussõja lahingus.“

Teine kannab kirja:

„See tamm istutati 9. V 1931 koolinoorte auks, kes iseseisva Eesti sünniajal vabatahtlikult haarasid relva ja esimestena võitluseväljal rakendusid kodu kaitsmisele.“

Au neile, kellele au tuleb anda!

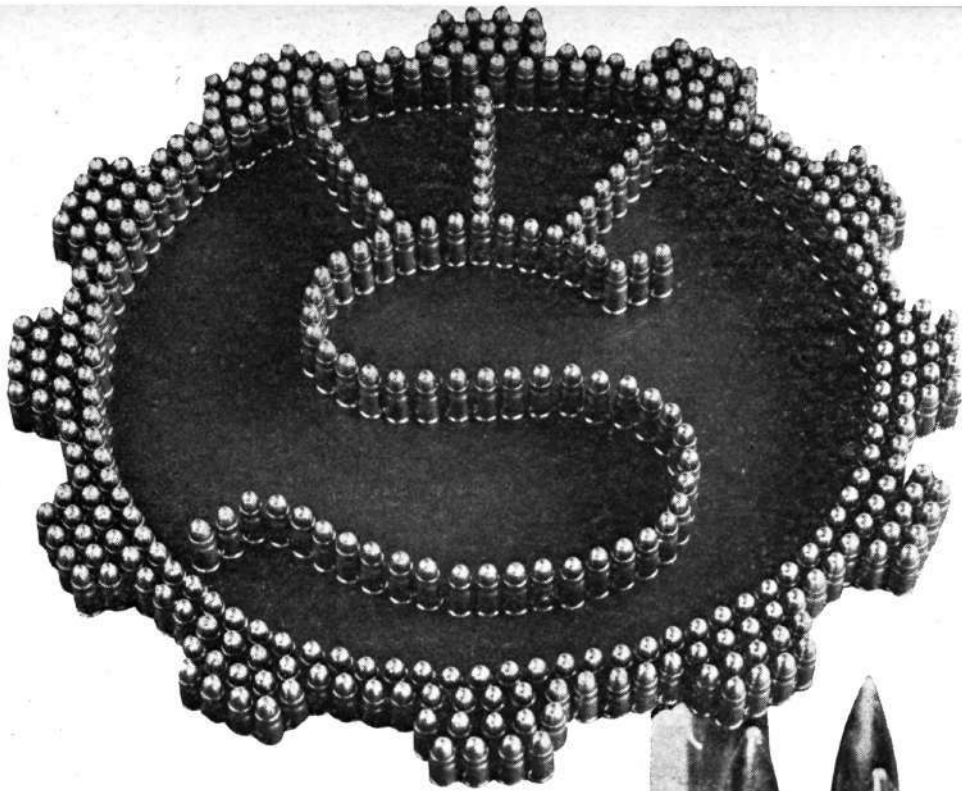
50. EESTI JUUBELINÄITUS

peetakse 24.—27. augustini Tartus
uuel avaral platsil härra Riigivanema kaitse all.

Ülesandmisi võetakse vastu ja
teateid antakse näituse büroos:
Tartu, Promenadi 2-17, tel. 1-01.

Soodustusi: kauba tagasivedu raudteel tasuta; raudteesõiduks
kõigile 20% hinnaalandust j. n. e. Platsil on avatud jalgrataste
hoiula, autopark ja hobuste sissesõiduhuov.

EESTI PÕLLUMEESTE SELTS TARTUS.

**Riigikaitse
tublidus
nõuab:**

**laskeoskust,
relvi ja
laskemoona**

Tarvitage üle maailma tuntud soome relvi ja laskemoona

SKOHA

Suojeluskuntain Kauppa Osakeyhtiö
(Soome Kaitseväe Kaubaosühisus)

Kõik meie tarbed
EESTIS müügil

KAITSELIITLASTE TARVETE LAOS

KAARLI T. 8, TALLINNAS

ja tema müügikohtades, Sõjaväe
Majandusühisuse kauplustes:
TALLINNAS, TARTUS, NARVAS,
RAKVERES, VÖRUS ja PETSERIS

